

**Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra hudební výchovy**

**POSLECHOVÉ AKTIVITY V HODINÁCH
HUDEBNÍ VÝCHOVY**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. et Mgr. Ludmila Vacková

Oponent bakalářské práce: doc. PaedDr. Hana Váňová, CSc.

Vypracovala: Markéta Línková, AJ – HV, prezenční studium

Praha 2011

Resumé

Obsah této bakalářské práce se věnuje poslechovým aktivitám v hodinách hudební výchovy na druhém stupni základní školy a v nižších ročnících víceletých gymnázií. Bakalářská práce se zabývá současným stavem hudební výchovy a mírou zařazování poslechových aktivit do hodin hudební výchovy, historií poslechu hudby ve výuce hudební výchovy, postavením hudební výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu a učebnicemi hudební výchovy pro 2. stupeň základní školy. Bakalářská práce nabízí přehled zajímavých možností k obohacení poslechu v hodinách hudební výchovy. Zahrnuje orientační průzkum, který byl realizován pomocí krátkého dotazníku, s cílem blíže prozkoumat stav současné situace ve výuce hudební výchovy a míru zařazování poslechových aktivit do hodin hudební výchovy.

Summary

The content of this Bachelor's Thesis is dedicated to the listening activities in Music lessons at the second grade of primary schools and in lower classes of Grammar secondary schools. The Bachelor's Thesis deals with the contemporary situation of Musical education and discusses the frequency of integrating the listening activities into Music lessons, the history of listening activities in Music lessons, the position of Musical education in General Educational Programme and Musical education textbooks for the second grade of primary schools. This Bachelor's Thesis offers a list of interesting possibilities how to enrich listening activities in Music lessons. It includes an indicative survey which was realized through a short questionnaire aimed to explore more closely the state of contemporary situation in teaching Music and the frequency of integrating the listening activities into Music lessons.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala sama, s použitím uvedené literatury.

Dále prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze práce je identická s její tištěnou podobou.

V Praze, dne 24. června 2011

.....

Markéta Línková

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. et Mgr. Ludmile Vackové za odborné vedení bakalářské práce. Za cenné rady při jejím vypracování, za podnětné připomínky a veškerou pomoc.

Obsah

ÚVOD	8
1. POSLECH HUDBY V HUDEBNÍ VÝCHOVĚ	9
1.1 Hypotéza	9
1.2 Historie poslechu hudby v hudební výchově	10
1.2.1 Poslech hudby na začátku 19. století (1900 – 1939).....	11
1.2.1.1 První výchovné koncerty.....	11
1.2.1.2 Gramofon a rozhlas ve škole.....	12
1.2.2 Druhá světová válka (1939 – 1945).....	13
1.2.3 Poválečná léta a poslech v hudební výchově (1945 – 1953).....	13
1.2.4 Hudební výchova po roce 1953.....	15
1.2.5 Hudební výchova po roce 1989.....	16
1.2.6 Hudební výchova po roce 2005.....	17
1.3. Rámcový vzdělávací program	18
1.3.1 Charakteristika Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.....	18
1.3.2 Hudební výchova v Rámcovém vzdělávacím programu.....	21
1.3.2.1 Poslechové činnosti v Rámcovém vzdělávacím programu.....	24
2. UČEBNICE HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO 2. STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY A POSLECHOVÉ ČINNOSTI	25
2.1 Nakladatelství Jinan	26
2.2 Nakladatelství Fortuna	29
2.3 Státní pedagogické nakladatelství	31
2.4 Nakladatelství Scientia	34
2.5 Závěrečné shrnutí	36
3. PŘEHLED ZAJÍMAVÝCH MOŽNOSTÍ K OBOHACENÍ POSLECHU V HODINÁCH HUDEBNÍ VÝCHOVY	37
3.1 Poslechové činnosti ve vyučování hudební výchovy	37
3.1.1 Obecná struktura poslechové hodiny.....	39
3.1.2 Integrativní přístup k výuce hudební výchovy.....	41
3.1.3 Mezipředmětové vztahy.....	42
3.2 Přehled poslechových aktivit	48
3.2.1 Rozdělení poslechových aktivit.....	48
3.2.2 Poslechové aktivity.....	53

4. PRŮZKUM ZAŘAZOVÁNÍ POSLECHOVÝCH AKTIVIT DO HODIN HUDEBNÍ VÝCHOVY NA 2. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY A V NIŽŠÍCH ROČNÍCÍCH VÍCELETÝCH GYMNÁZIÍ.....	62
4.1 Elektronický dotazník – rozeslání.....	62
4.2 Statistické vyhodnocení.....	63
4.3 Závěr průzkumu.....	68
5. ZÁVĚR.....	69
POUŽITÉ PRAMENY.....	70
PŘÍLOHA 1 – DOTAZNÍK	1
PŘÍLOHA 2 – GRAFY	4

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá poslechovými aktivitami v hodinách hudební výchovy na druhém stupni základní školy a v nižších ročnících víceletých gymnázií. Jejím cílem je prozkoumat současný stav výuky hudební výchovy a míru zařazování poslechových aktivit do vyučovacích hodin a představit přehled zajímavých možností k obohacení poslechu v hodinách hudební výchovy.

Toto téma jsem si vybrala nejen proto, že poslech hudby je mou oblíbenou činností už od dětství, ale hlavně kvůli tomu, že mě tato problematika zajímá a ráda bych se o poslechu hudby ve škole dozvěděla více. Studium hudební výchovy na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy mě přivedlo do Prahy, která nabízí široké možnosti v oblasti kultury. Na rozdíl od menšího města, ze kterého pocházím, mi studium v Praze umožňuje navštěvovat řadu koncertů a hudebních představení. Během svého studia jsem si i díky teoretickým poznatkům z předmětů vyučovaných na katedře hudební výchovy vypěstovala k hudbě bližší vztah. S oblibou navštěvuji koncerty vážné hudby. Ráda poslouchám známé skladby autorů klasické hudby na CD. Myslím si, že poslech vážné hudby může člověka vnitřně obohatit a poskytnout mu nevšední zážitek a je také příjemným zpestřením každodenní reality.

Do budoucna bych se ráda věnovala oboru, který studuji a vyučovala hudební výchovu. Myslím si, že poslech je její důležitou součástí, a proto by neměl být učiteli opomíjen. V této práci je nastíněna historie poslechu hudby, postavení hudební výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu a přehled učebnic pro druhý stupeň základní školy, který se zaměřuje především na to, jak se učebnice vyrovnávají s problematikou zařazování poslechu do hodin hudební výchovy. Postoj učitelů k zařazování poslechových aktivit do vyučování a k práci s poslechem v hodinách hudební výchovy na druhém stupni základní školy přibližuje průzkum formou krátkého dotazníku. Cílem této práce je tedy nejen dozvědět se o poslechu více, ale přinést náměty na zajímavé poslechové aktivity, které by poslech hudby v hodinách hudební výchovy obohatily a byly použitelné ve vyučování.

1. Poslech hudby v hudební výchově

1.1 Hypotéza

Na základě prostudované literatury docházíme ke zjištění, že současná situace v hudební výchově je v mnoha ohledech problematická. Pro tuto bakalářskou práci stanovujeme tři základní pracovní hypotézy:

- 1) Poslechové činnosti v hudební výchově jsou učiteli opomíjeny. Ve vyučování převládají jiné činnosti než poslechové.
- 2) Učebnice hudební výchovy pro 2. stupeň základní školy nenabízejí dostatek tvořivých námětů pro aktivní práci s poslechovými ukázkami.
- 3) Učitelé do hodin hudební výchovy nezařazují rozmanité poslechové aktivity a nepodněcují žáky k tvořivým činnostem.

Pro srovnání uvádíme konkrétní úryvky z odborné literatury i vlastní reflexi, získanou na základě studia dané problematiky:

Hudební výchova, jako jedna ze složek estetické výchovy, má velký význam jak pro rozvoj hudebních schopností člověka, tak pro jeho myšlenkové a citové obohacení.¹ Ve školách je dnes kladen důraz především na znalosti a vědomosti. Hudební výchova ustupuje přírodním a humanitním vědám. Problémem je nízká hodinová dotace předmětu. Stav současné hudební výchovy je neutěšený, závažné problémy jsou v oblasti poslechu hudby a zařazování rozmanitých poslechových činností. Dochází k poklesu hudebního rozvoje žáků a k úpadku jejich připravenosti na setkání s hudbou jako sdělením. „Lze též říci, že se příliš preferuje zpěv, a to jak na úkor poslechu hudby (to se projevuje zejména v časovém omezování poslechu), tak i ostatních hudebních činností“.²

Oblast poslechu je učiteli hudební výchovy opomíjena. Navzdory snadné dostupnosti audiotechniky a velkému množství hudebních vydavatelství, která zprostředkovávají široké spektrum nahrávek ve špičkové kvalitě, učitelé do svých hodin poslech téměř nezařazují. Učitelé dnešní doby dávají přednost formálnímu poskytování informací o hudbě a jejím vývoji. Žáci tak nemají možnost získat vlastní zkušenosti s akustickými kvalitami a výrazovými hodnotami hudby, nemohou si „ohmatat“ znějící stavební materiál hudby

---

¹ srovnej: POLEDŇÁK, I. *Hudebně pedagogické invence*. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005.

² POLEDŇÁK, I. *Hudebně pedagogické invence*. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005, s. 13.

a nemohou tak reagovat na vnímanou hudební melodii jako na hudební myšlenku, která něco znamená, která v sobě nese určité sdělení.³

Ani učebnice hudební výchovy nepřinášejí mnoho námětů pro aktivní poslechové činnosti a tvořivou práci s poslechovými skladbami. Poslechové ukázky v učebnicích mají spíše ilustrativní charakter a slouží jako doplnění k probírané látce.

V hodinách hudební výchovy na druhém stupni základní školy učitelé pociťují jako velký problém dosáhnout aktivního zapojení žáků do činností. Většina žáků vnímá hudební výchovu jako okrajový předmět. K výuce přistupují spíše jako pasivní účastníci, kteří chtějí být baveni. Tento postoj je dán i tím, že se žáci nacházejí v období pubescence. Ačkoliv u žáků v období pubescence je prožívání a emocionalita velmi intenzivní, odehrává se spíše vnitřně. Žáci se ostýchají své prožitky prezentovat před ostatními spolužáky. Do aktivních činností se zapojují s neochotou. Při požadavku aktivního poslechu hudby musí tedy učitel na druhém stupni základní školy vybírat adekvátní činnosti, které žáky nejen zaujmou a pomohou jim skladbu blíže uchopit, ale také činnosti, které budou v tomto věkovém období pro žáky přijatelné. A to je také jeden z problémů, proč učitelé dávají přednost formální výuce, aniž by vyčerpali všechny možnosti, které práce s poslechem nabízí.

1.2 Historie poslechu hudby v hudební výchově

Poslech hudby, jako jedna ze složek hudební výchovy, je spojen s celkovým historickým vývojem hudební výchovy v Čechách. Nelze ho proto od vývoje hudební výchovy jako celku oddělit. První zmínky o hudební výchově na našem území se objevily již v 9. století. Avšak poslech jako samostatná složka hudební výchovy se rozvíjí až mnohem později.

---

³ HERDEN, J. *Poslechové aktivity v hudební výchově* [online]. Rodina. Každodenník o dětech i rodičích, 1999 [cit. 16. 4. 2011]. Dostupné na WWW:< <http://www.rodina.cz/clanek33.htm>>.

1.2.1 Poslech hudby na začátku 19. století (1900 – 1939)

1.2.1.1 První výchovné koncerty

Přestože poslech hudby se u nás oficiálně stal součástí hudební výchovy až po roce 1953, jeho historii je možné sledovat už od počátku 19. století. V té době se v Praze konaly první výchovné koncerty. Impulsem k nim byla především snaha o to, aby hudební výchova ve škole nebyla tak jednotvárná, aby zpěv přestal být převažující náplní hodin hudební výchovy. Na podporu rozvoje všestranné umělecké výchovy ve školách vznikl v Praze *Komitéť⁴ pro uměleckou výchovu mládeže*. Ten se zasloužil o pořádání již zmíněných výchovných koncertů pro děti a mládež. První koncerty se konaly na pražských Královských Vinohradech a pro mladé posluchače je velice poutavě uváděl Adolf Piskáček, učitel zpěvu na žižkovském gymnáziu, ředitel Pivodovy školy, dirigent pražského Akademického orchestru a slavného pěveckého sboru Hlahol.

Vedle těchto výchovných koncertů v Praze probíhaly i další, které se obešly bez uvaděče. Návštěvníci koncertu dostali tištěný program s návodem a komentáři k prováděným skladbám.

Po vzoru Prahy se podobné výchovné koncerty pořádaly i v jiných koutech naší země. Cílem těchto koncertů bylo přiblížit mladým lidem a dětem bohatství naší národní kultury a seznámit je i s kulturou světovou.

Problematice pořádání výchovných koncertů se u nás věnoval Konrád Pospíšil, význačný hudební pedagog a publicista. Byl přesvědčen o tom, že i nehudebník může poslouchané skladbě dobře porozumět, že k tomu stačí hudební sluch, vnímavost a systematické vedení. Ve svých článcích o hudební výchově upozorňoval na nutnost „uváděti plody hudebního umění v život, popularizovat hudbu a vychovávat lidstvo hudebně“.⁵ Doporučoval nakoupit do škol gramofony jako levnou a praktickou pomůcku. To se v českých školách realizovalo až zhruba o půl století později.

---

⁴ „**komitéť** m. (6. j. –u) skupina osob vybraná z většího celku a pověřená něj. úkolem; výbor“ (KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha : SPN, 1998, s. 380.)

⁵ GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 57.

1.2.1.2 Gramofon a rozhlas ve škole

Kolem roku 1930 byla v Čechách založena továrna na gramofonové desky Ultraphon. I když zpočátku nebyl výběr desek velký, mohli učitelé využívat v hodinách nahrávky vybraných děl B. Smetany, A. Dvořáka, L. Janáčka, W. A. Mozarta a L. van Beethovena. Žáci se učili rozeznávat jednotlivé hudební nástroje, lidské hlasy, hudební formy, poznávali operu a sborový zpěv. Rozvíjela se základní metodika poslechu, například B. Liebich ve svém článku *Gramofonová deska v estetické výchově hudební*⁶ poukazuje na to, že při poslechu hudebního díla by se měli žáci soustředit, že by dílo měli slyšet dvakrát a následně by ho společně s učitelem měli analyzovat a debatovat o něm. Našli se ale i mnozí učitelé, například J. Fiala, kteří gramofon považovali za „nepřítele rozvoje aktivního provozování hudby“.⁷

Československý rozhlas, který byl založen roku 1923, významně přispěl k rozvoji hudební výchovy a k prosazování poslechu ve školách. Je známo, „že r. 1936 poslouchalo rozhlas ve školách 50% dětí“.⁸ Bylo zavedeno pravidelné vysílání školského rozhlasu⁹. Cílem rozhlasových relací bylo povzbuzovat žáky k aktivnímu pěveckému prostřednictvím sólových a sborových poslechových ukázek a posilovat lásku k hudebnímu umění. Žáci se blíže seznamovali s hudbou prostřednictvím ukázek *Dětského rozhlasového sboru*¹⁰, pouštěním ukázek význačných děl s výkladem a výchovnými relacemi, například o hudebních nástrojích, o lidském hlase, o velkých skladatelích nebo o opeře. „Přibývalo přímých přenosů z divadel, koncertů, přímo k dětem hovořili skladatelé J. B. Foerster, J. Suk, Jar. Křička, hráli J. Kubelík, J. Heřman, J. Zelenka a další virtuosové. Vedení školského rozhlasu se postupně diferenciovalo na 3 stupně podle věku žáků, přibývalo vysílání pro střední školy“.¹¹ „Všemi uvedenými organizačními změnami

---

⁶ článek vydaný v časopise Souzvuk (LIEBICH, B. Gramofonová deska v estetické výchově hudební. In *Souzvuk*, 1939, č. 1.)

⁷ GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 86.

⁸ Tamtéž, s. 87.

⁹ Školský rozhlas zahájil své pravidelné vysílání na vlnách Československého rozhlasu dne 6. 2. 1931. Zásluhu na zahájení vysílání měl *Sbor pro školský rozhlas při ministerstvu školství a národní osvěty*. (srovnej: GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973.)

¹⁰ založen r. 1934, sbormistr J. Kühn (srovnej: GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973.)

¹¹ GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 88.

ve školském rozhlasu se připravovala vhodná esteticko-výchovná půda pro práci školského rozhlasu za války i po ní“.¹²

1.2.2 Druhá světová válka (1939 – 1945)

Okupací českých zemí nastala pro české školství i kulturní život nová situace. Školy obecné a měšťanské se musely přizpůsobit říšskému systému školství, počet středních škol se snížil a vysoké školy byly roku 1939 uzavřeny, čímž se uzavřela i možnost vysokoškolského vzdělávání pro učitele. Jediným centrem hudebního vzdělávání tak zůstaly hudební konzervatoře.

Těživá politická situace vedla za války k tomu, že se ve škole i mimo ni hudba stávala výrazem národního cítění a projevem sounáležitosti. To vedlo k navýšení počtu hodin hudební výchovy ve školách a k velkému důrazu na zpěv národních písní i na poslech významných děl českých skladatelů. „Účinek rozhlasu a gramofonové desky byl stále výraznější“.¹³

Úplnou novinkou té doby byl film. Dále magnetofon, který se ale do škol nedostal a byl používán pouze v rozhlasu. Nejvíce využíván však stále zůstával ve školách rozhlas, který poskytoval dětem a mládeži množství kvalitních hudebních pořadů. S poměrně dobře vypracovanou koncepcí pro žáky různých věkových stupňů se stal vítaným pomocníkem pro učitele hudební výchovy.¹⁴

1.2.3 Poválečná léta a poslech v hudební výchově (1945 – 1953)

Po skončení druhé světové války vznikaly nové plány na formování hudební výchovy ve škole. Vzorem pro tyto plány byly zásady J. A. Komenského a pedagogika Sovětského svazu. Nejdříve se vedly spory o obsahovou náplň a strukturu školství. Nakonec byla roku 1948 uzákoněna jednotná škola, která zaručovala jednotnost výchovy

---

¹² GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 88.

¹³ Tamtéž, s. 96.

¹⁴ srovnej: ROUBÍČKOVÁ, O. *Činnosti navazující na poslech hudby na ZŠ*. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005.

a vzdělávání jak organizačně, tak po stránce ideové. Hudební výchova byla zavedena do škol jako povinný vyučovací předmět. Zejména ve vyšších třídách základních škol a na středních školách byl kladen důraz na poslech a na to, že předmět hudební výchova nesmí být pojmán pouze jako zpěv. Potřeba vypěstovat u dětí a mládeže receptivní hudebnost ještě více vzrůstala s náhlým rozvojem koncertního a operního života.

Počet výchovných koncertů v poválečných letech postupně rostl spolu se zakládáním nových orchestrů (například Moravská filharmonie, Ostravský symfonický orchestr nebo Symfonický orchestr kraje Gottwaldovského). „Předtím byly v letech 1945 – 1948 výchovné koncerty vzácností, a to pouze jako komorní“.¹⁵ Nyní se výchovné koncerty pořádaly ve velkých koncertních sálech až pro 1700 žáků najednou. Před návštěvou koncertu učitel žáky seznámil s životopisem skladatele a naučil je zpívat některé z melodií. Po asi jeden a půlhodinovém výchovném koncertu se hráči dále snažili přiblížit dětem obsah skladby. Například tím, že předehrávali motivy a žáci je všichni najednou sborově opakovali. Promítali diapozitivy s obrázky o jednotlivých nástrojových skupinách v orchestru, vysvětlovali rozbor skladby, vyprávěli o životě a díle skladatele, dávali hádanky a vymýšleli soutěže. Koncerty byly rozděleny podle věkových kategorií žáků. Později byly tyto koncerty pořádány i pro pracující mládež a dospělé.

Nutnost přípravy žáků na výchovné koncerty podmínila hromadné vybavování škol gramofony a vydávání velkého množství gramofonových desek.¹⁶

Po válce se opět otevřely vysoké školy. Pro učitele tak byla zajištěna možnost získat vysokoškolské vzdělání na pedagogických fakultách. Roku 1945 byla v Praze založena Akademie múzických umění, o dva roky později pak Janáčkova akademie múzických umění v Brně. „Zmnožila se tak fronta odborných hudebních pedagogů a současně i aktivních koncertních umělců“.¹⁷ To spolu s rozvojem výchovných koncertů a vydáváním gramofonových desek pro školy velmi přispělo ke zkvalitnění výuky hudební výchovy.

---

¹⁵ GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 110.

¹⁶ srovnej: GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973.

¹⁷ GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 103.

1.2.4 Hudební výchova po roce 1953

Ačkoliv pro celkový vývoj poválečné hudby v osvobozeném Československu nebyl rok 1953 žádným výrazným mezníkem hodným zapamatování, ve vývoji hudební výchovy hraje významnou roli. A to především proto, že se výrazně snížil počet hodin hudební výchovy ve škole a omezil se pouze na žáky 1. – 7. tříd. U starších žáků byla hudební výchova úplně zrušena. „Tato degradace HV počínajíc rokem 1953 znamenala současně zaktivizování celé fronty obhájců a bojovníků za HV z řad hudebních pedagogů“.¹⁸ Bohužel ani názory odborníků, kteří apelovali na ministerstvo školství a kultury a zdůrazňovali naléhavost potřeby estetické a hudební výchovy mládeže, nevedly ke změnám.

Spíše naopak. Možnost studia hudební výchovy na vysokých školách se značně omezila, na některých pedagogických fakultách byla hudební výchova jako studijní obor úplně zrušena, na jiných se přijímalo několikanásobně méně uchazečů. To vedlo ke snížení počtu aprobovaných učitelů, což mělo za následek snižující se úroveň výuky hudební výchovy na základních školách.¹⁹

K odstranění těchto nedostatků přispělo založení Gramofonového klubu. Na žádost učitelů se začaly vydávat školní řady gramofonových desek. K nim byly dále vydávány příručky *Poslech hudby* s rozbory skladeb od Ivana Poledňáka²⁰. To mělo pozitivní vliv na „rozvíjení receptivní hudebnosti na našich školách“.²¹ Dalším významným vlivem na rozvoj receptivní hudebnosti žáků měl školský rozhlas, který uváděl nové hudební pořady a hlavně Československá televize, která vysílala například dětské opery, záznamy z divadel a hudební pořady pro děti všech věkových kategorií. „Jeden z poutavých pořadů, který uváděla televize v letech 1966 – 68, byl seriál pro mládež L. Bernsteina s Newyorskou filharmonií. Znamenal průlom do naší tradiční podoby výchovných

---

¹⁸ GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 112.

¹⁹ srovnej: GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973.

²⁰ Ivan Poledňák (1931 – 2009), významný český muzikolog, hudební psycholog, hudební publicista a vysokoškolský učitel.

²¹ GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 114.

koncertů“.²² Ten spočíval v odstraňování hranic mezi hudbou vážnou a zábavnou. Výchovným koncertům jako takovým byla v této době věnována velká pozornost. Svědčí o tom i celostátní konference, zaměřené na toto téma. Výchovné koncerty u nás byly pořádány například Janáčkovou filharmonií v Ostravě. Tyto koncerty připravoval a uváděl Ilja Hurník²³. Později je převedl do gramofonového kompletu, který nazval *Umění poslouchat hudbu*. O rozvoj koncertů pro děti a mládež a propagaci hudebního umění se zasloužila také organizace Hudební mládež, která byla založena počátkem šedesátých let dvacátého století.

1.2.5 Hudební výchova po roce 1989

Po roce 1989 nastaly v Československu převratné změny. Nutně muselo dojít i k reformě školství. Změnily se učební osnovy i vůbec celý výukový systém a pohled na koncepci vyučování. Byly vydávány nové učebnice, vznikaly nové didaktické metody a nové typy škol (například soukromé nebo církevní školy). Na některých základních školách vznikly nové programy nabízející možnost výuky s rozšířenou hudební výchovou. Hudební výchovu bylo opět možné studovat jako obor na pedagogických fakultách vysokých škol.

Ve výuce hudební výchovy byl nově kladen důraz především na tvořivé činnosti, na aktivitu žáků a také právě na poslechové činnosti. Byla patrná snaha o mezipředmětové propojení mezi hudební výchovou a dalšími vyučovacími předměty. Byl zde velký výběr skladeb k poslechu. K dispozici byla řada učebních pomůcek. Například Orffovy nástroje, rozhlas, kazetový magnetofon, televizor, video, později CD přehrávač a DVD přehrávač, počítač. Samozřejmostí bylo pořádání výchovných koncertů.²⁴

V pojetí nové koncepce byl poslech jednou ze čtyř hudebních činností, které tvořily obsahovou náplň osnov pro výuku předmětu hudební výchova. Žáci se v hodinách hudební výchovy setkávali s hudbou prostřednictvím vlastního zpěvu, tvorbou instrumentálních doprovodů, poslechem živé i reprodukované hudby a prostřednictvím pohybových

---

²² GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973, s. 122.

²³ Ilja Hurník (nar. 1922), hudební skladatel, významný hudební pedagog, dramatik a spisovatel.

²⁴ srovnej: ROUBÍČKOVÁ, O. *Činnosti navazující na poslech hudby na ZŠ*. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005.

činností, které vyplývaly z těchto hudebních aktivit a staly se přirozenou součástí hodin hudební výchovy.

1.2.6 Hudební výchova po roce 2005

V roce 2005 byla u nás zahájena tzv. kurikulární reforma. „Kurikulární reformu je možné charakterizovat jako zásadní změnu vzdělávání i vzdělávací politiky pro zvýšení a zlepšení kvality vzdělávání a efektivity výsledků vzdělávání“.²⁵ Její podstatou je změna cílů a obsahu vzdělávání a rozvoj klíčových kompetencí u žáků (umět se učit, komunikovat, umět řešit problémy, umět spolupracovat s ostatními, nést za své chování a jednání odpovědnost).²⁶

Příprava kurikulární reformy probíhala postupně už od devadesátých let dvacátého století a „vyvrcholila vznikem Národního programu vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knihy). Samotná změna kurikula započala tvorbou Rámcových vzdělávacích programů (RVP) pro předškolní a základní vzdělávání, které byly schváleny v roce 2004. Byly pilotovány na vybraných pilotních mateřských a základních školách, na základě pilotáže vyhodnocovány a upravovány tak, aby co nejvíce vyhovovaly praxi. Na tyto RVP navázal postupný vznik RVP pro všechny další vzdělávací obory. Od roku 2005 začaly všechny mateřské a základní školy v zákonem stanoveném dvouletém období připravovat své Školní vzdělávací programy (ŠVP)²⁷ Každý Školní vzdělávací plán je zpracován podle požadavků Rámcového vzdělávacího programu.

O Rámcovém vzdělávacím programu a jeho části, která se vztahuje k hudební výchově, pojednává další podkapitola.

---

²⁵ GOŠOVÁ, V. *Kurikulární reforma* [online]. Metodický portál RVP, 2011 [cit. 22. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/K/Kurikulární_reforma>.

²⁶ srovnej: *Zpráva o vývoji českého regionálního školství od listopadu 1989* [PDF]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 22. 6. 2011]. Dostupné na WWW: <www.msmt.cz/file/8254_1_1/>.

²⁷ Tamtéž.

1.3 Rámcový vzdělávací program

1.3.1 Charakteristika Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání

„Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je kurikulární dokument státní úrovně, který normativně stanovuje obecný rámec základního vzdělávání“.²⁸ Základní školy se tímto dokumentem řídí od 1. 9. 2007. „Rámcový vzdělávací program vymezuje pouze rámec vzdělávání, v němž jsou uvedeny závazné cíle a předpokládané výsledky vzdělávání, doporučené učivo, rámcový učební plán“.²⁹ Podle Rámcového vzdělávacího programu má každá škola povinnost vytvořit si svůj vlastní Školní vzdělávací program jako nástroj pro naplnění požadavků RVP.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je rozdělen podle obsahu do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory:³⁰

- **Jazyk a jazyková komunikace** (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk)
- **Matematika a její aplikace** (Matematika a její aplikace)
- **Informační a komunikační technologie** (Informační a komunikační technologie)
- **Člověk a jeho svět** (Člověk a jeho svět)
- **Člověk a společnost** (Dějepis, Výchova k občanství)
- **Člověk a příroda** (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)
- **Umění a kultura** (Hudební výchova, Výtvarná výchova)

---

²⁸ BALCAROVÁ, J. *Tvořivé náměty pro práci v hudební výchově v 6. ročníku ZŠ v souladu s RVP*. Diplomová práce [PDF]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2007 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW:<http://is.muni.cz/th/79232/pedf_m/Diplomka.pdf>.

²⁹ JEŽIL, P. *Hudební výchova z pohledu rámcového vzdělávacího programu* [PDF]. Příspěvek do časopisu *Hudební výchova*, 2007 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW:<http://userweb.pedf.cuni.cz/hudebnivychova/Archiv/pdf.%202007/HV2_2007.pdf>.

³⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 22. 6. 2010]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

- **Člověk a zdraví** (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
- **Člověk a svět práce** (Člověk a svět práce)

„Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou v úvodu vymezeny **Charakteristikou vzdělávací oblasti**, která vyjadřuje postavení a význam vzdělávací oblasti v základním vzdělávání“.³¹ Dále obsahuje **Cíle vzdělávací oblasti**, které postupně vedou žáka k tomu, aby dosahoval tzv. klíčových kompetencí. U každé vzdělávací oblasti jsou v bodech vypsány očekávané výstupy a dále doporučené učivo, které je „strukturováno do jednotlivých tematických okruhů (témat, činností) a je chápáno jako prostředek k dosažení očekávaných výstupů“.³²

Učivo vymezené v Rámcovém vzdělávacím programu dává učitelům prostor k rozpracování do Školního vzdělávacího programu. Jednotlivé vzdělávací obory si škola sama rozčlení do vyučovacích předmětů. Záměrem je především vhodně propojit témata, která jsou společná pro jednotlivé vzdělávací obory, posilovat mezipředmětové vztahy a podporovat komplexní přístup ke vzdělání, a to tak, aby u žáků byly rozvíjeny klíčové kompetence.

Klíčovými kompetencemi se rozumí “souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Smyslem a cílem vzdělávání je vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní“.³³

Povinnou součástí základního vzdělávání tvoří kromě vzdělávacích oborů i tzv. průřezová témata, která škola musí žákům postupně nabídnout. „Ve výuce reprezentují okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Podmínkou účinnosti průřezových témat je jejich propojenost se vzdělávacím obsahem konkrétních vyučovacích předmětů a s obsahem dalších činností žáků realizovaných ve škole i mimo školu.“

³¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 22. 6. 2010]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

V etapě základního vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata:³⁴

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

Součástí Rámcového vzdělávacího programu jsou dále **Doplňující vzdělávací obory**, „které nejsou povinnou součástí základního vzdělávání, jeho vzdělávací obsah pouze doplňují a rozšiřují“.³⁵ Mezi ně patří obory Další cizí jazyk, Dramatická výchova a nově od roku 2010 Etická výchova, Filmová/audiovizuální výchova a Taneční a pohybová výchova.

Rámcový vzdělávací program jako celek „především připravuje žáka pro celoživotní učení, neboť žák řeší aktuální komplexní problémy, za které nese osobní zodpovědnost. Nezískává jen hotové poznatky, ale je nucen řadu poznatků samostatně vyhledávat, zpracovávat a porovnávat informace z různých zdrojů, učí se učit, je nucen spolupracovat, komunikovat, osvojuje si metody poznávání a zároveň rozvíjí svoje schopnosti, samostatnost a vnitřní motivaci“.³⁶ V dnešním rychle se měnícím světě se objevují stále nové a nové požadavky, které si vyžaduje technická, vědecká, umělecká i společenská realita. Dochází k prudkému nárůstu informací ve všech oblastech vědění. Škola tak stojí před náročným úkolem, jak připravit žáky na to, aby obstáli v nárocích, které na ně dnešní moderní doba klade. Rámcový vzdělávací program dává příležitost k integraci obsahu vyučování a to jednak v propojování poznatků z různých vyučovacích předmětů a taktéž

---

³⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 22. 6. 2010]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ JEŽIL, P. *Hudební výchova z pohledu rámcového vzdělávacího programu* [PDF]. Příspěvek do časopisu *Hudební výchova*, 2007 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <http://userweb.pedf.cuni.cz/hudebnivychova/Archiv/pdf.%202007/HV2_2007.pdf>.

v propojování teoretických poznatků s praktickými dovednostmi. Proto se jeví jako účinný prostředek k naplnění cílů a požadavků ve vyučování v současné době.

1.3.2 Hudební výchova v Rámcovém vzdělávacím programu

Hudební výchova patří spolu s výtvarnou výchovou do vzdělávací oblasti Umění a kultura. Podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání je hlavním úkolem této vzdělávací oblasti v oboru hudební výchova umožnit žákům proniknout do světa hudby a hudebního umění a pomoci jim porozumět zákonitostem vzniku hudby, a to skrze činnosti, které se v hodinách odehrávají. „Hudební výchova vede žáka prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností k porozumění hudebnímu umění, k aktivnímu vnímání hudby a zpěvu a jejich využívání jako svébytného prostředku komunikace. V etapě základního vzdělávání se tyto hudební činnosti stávají v rovině produkce, recepce a reflexe obsahovými doménami hudební výchovy“.³⁷

Hudební činnosti jako činnosti vzájemně se propojující, ovlivňující a doplňující rozvíjejí ve svém komplexu celkovou osobnost žáka, především však vedou k rozvoji jeho hudebnosti – jeho hudebních schopností, jež se následně projevují individuálními hudebními dovednostmi – sluchovými, rytmickými, pěveckými, intonačními, instrumentálními, hudebně pohybovými, hudebně tvořivými a poslechovými. Prostřednictvím těchto činností žák může uplatnit svůj individuální hlasový potenciál při sólovém, skupinovém i sborovém zpěvu, své individuální instrumentální dovednosti při souborové hře a doprovodu zpěvního projevu, své pohybové dovednosti při tanci a pohybovém doprovodu hudby a v neposlední řadě je mu dána příležitost „interpretovat“ hudbu podle svého individuálního zájmu a zaměření“.³⁸

---

³⁷ JEŽIL, P. *Hudební výchova z pohledu rámcového vzdělávacího programu* [PDF]. Příspěvek do časopisu *Hudební výchova*, 2007 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <http://userweb.pedf.cuni.cz/hudebnivychova/Archiv/pdf.%202007/HV2_2007.pdf>.

³⁸ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 22. 6. 2010]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Vzdělávání v oblasti Umění a kultura tedy rozvíjí klíčové kompetence žáka tím, že ho vede k tomu, aby chápal umění a kulturu v jejich vzájemné provázanosti, aby našel vztahy mezi jednotlivými druhy umění, což umožňuje lepší a hlubší pochopení uměleckých hodnot v širších sociálních a kulturních souvislostech. To přispívá k hlubšímu porozumění uměleckým dílům, k rozvíjení vnímání, citění, prožívání a představivosti a k rozvíjení tvůrčího potenciálu a tvořivého přístupu ke světu. Dále vede žáka k tolerantnímu přístupu k různorodým kulturním hodnotám současnosti i minulosti i kulturním projevům různorodých skupin, národů a národností.³⁹

Ve 21. století je přímo nutností, aby výuka ve škole, a tedy i hudební výchova, kvalitně propojovala poznatky z jednotlivých předmětů. „Musí zabránit izolovanosti poznatků z jednotlivých oborů a tyto poznatky chápat v souvislostech, ve vzájemném kontextu“.⁴⁰ Usilujeme proto o komplexní hudební výchovu, která se zaměřuje na několik základních oblastí.⁴¹

- propojení všech hudebních činností (vokální, instrumentální, hudebně pohybové a poslechové)
- propojení mezi hudební výchovou a dalšími vyučovacími předměty, paralely – literární, výtvarné, dramatické, aj. – všechny směřující k estetickým zážitkům (ne otrocké učení se „hotové“ hudbě, ale zážitky, dobrodružství při objevování říše hudby)
- vysoký podíl tvořivosti v hudební výchově (žák má možnost sám v hodinách hudební výchovy aktivně tvořit, hudebně improvizovat, vyjadřovat své pocity, hudbu si prožít)

---

³⁹ srovnej: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 22. 6. 2010]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

⁴⁰ JEŽIL, P. *Hudební výchova z pohledu rámcového vzdělávacího programu* [PDF]. Příspěvek do časopisu *Hudební výchova*, 2007 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW:<http://userweb.pedf.cuni.cz/hudebnivychova/Archiv/pdf.%202007/HV2_2007.pdf>.

⁴¹ srovnej: JEŽIL, P. *Hudební výchova z pohledu rámcového vzdělávacího programu* [PDF]. Příspěvek do časopisu *Hudební výchova*, 2007 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW:<http://userweb.pedf.cuni.cz/hudebnivychova/Archiv/pdf.%202007/HV2_2007.pdf>.

Rámcový vzdělávací program uvádí pro realizaci vzdělávání v hudební výchově na druhém stupni základních škol následující očekávané výstupy, kterých by měl žák dosáhnout na konci 9. ročníku:⁴²

- využívá své individuální hudební schopnosti a dovednosti při hudebních aktivitách
- uplatňuje získané pěvecké dovednosti a návyky při zpěvu i při mluvním projevu v běžném životě; zpívá dle svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase i vícehlase, dokáže ocenit kvalitní vokální projev druhého
- reprodukuje na základě svých individuálních hudebních schopností a dovedností různé motivy, témata i části skladeb, vytváří a volí jednoduché doprovody, provádí jednoduché hudební improvizace
- realizuje podle svých individuálních schopností a dovedností písně a skladby různých stylů a žánrů
- rozpozná některé z tanců různých stylových období, zvolí vhodný typ hudebně pohybových prvků k poslouchané hudbě a na základě individuálních hudebních schopností a pohybové vyspělosti předvede jednoduchou pohybovou vazbu
- orientuje se v proudu znějící hudby, vnímá užitě hudebně výrazové prostředky a charakteristické sémantické prvky, chápe jejich význam v hudbě a na základě toho přistupuje k hudebnímu dílu jako k logicky utvářenému celku
- zařadí na základě individuálních schopností a získaných vědomostí slyšenou hudbu do stylového období a porovnává ji z hlediska její slohové a stylové příslušnosti s dalšími skladbami
- vyhledává souvislosti mezi hudbou a jinými druhy umění

Aby žák mohl požadovaných výstupů dosáhnout, Rámcový vzdělávací program dále uvádí učivo, které doporučuje k dalšímu rozpracování do Školních vzdělávacích plánů ve čtyřech základních činnostech – vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových.

---

⁴² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 22. 6. 2010]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

Ve vokálních činnostech se doporučuje rozvíjet pěvecký a mluvní projev žáka, jeho intonaci, vokální improvizaci, rytmus, hudební sluch a hudební představivost a orientaci v notovém záznamu vokální skladby. Náplní instrumentálních činností pro žáky druhého stupně základní školy je hra na hudební nástroje, vyjadřování hudebních i nehudebních představ pomocí hudebních nástrojů, reprodukce melodií, hra a tvorba doprovodů s využitím Orffova instrumentáře, keyboardů nebo počítače a záznam hudby. Hudebně pohybové činnosti nabízejí široké možnosti pro vyjádření hudby prostřednictvím pohybu – taktování, taneční kroky, vlastní pohybové ztvárnění skladby, improvizace, pantomima či pohybové reakce na změny v proudu znějící hudby.⁴³

1.3.2.1 Poslechové činnosti v Rámcovém vzdělávacím programu

Rozvoj poslechových činností na 2. stupni základní školy navazuje na předchozí učivo z 1. stupně. Žák na druhém stupni by se měl naučit orientovat se v hudebním prostoru a rozvíjet svou schopnost analyzovat hudební skladbu, ve které by měl umět rozlišovat hudebně výrazové prostředky a významné sémantické prvky užití ve skladbě, jako je například zvukomalba, pohyb melodie, pravidelnost a nepravidelnost hudební formy aj. Dále by měl žák umět vnímat hudební dílo v kontextu s jinými hudebními i nehudebními díly, v kontextu s dobou vzniku hudebního díla a v kontextu s životem autora skladby. Žák by měl rozlišovat hudební styly a žánry s ohledem na jejich funkci ve společnosti, v kultuře a jejich provázanost s tradicemi a zvyky. Dále by měl být schopen slovně charakterizovat hudební dílo a v neposlední řadě také umět vytvářet vlastní soudy o hudebním díle a vyjadřovat své preference.⁴⁴

Veškeré úsilí učitelů hudební výchovy na 2. stupni základní školy by mělo směřovat k rozvíjení klíčových kompetencí žáků tak, aby v učivu byly naplněny vytyčené cíle, které Rámcový vzdělávací program nabízí, a aby došlo ke splnění očekávaných výstupů. Dosáhnout v hudebním vzdělání žáka všech výstupů, které Rámcový vzdělávací program stanovuje, není jistě jednoduché. Rámcový vzdělávací program je učitelům nápomocný k tomu, aby si obsah učiva optimálně rozvrhli a požadované výstupy postupně naplnili.

---

⁴³ srovnej: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 22. 6. 2010]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

⁴⁴ Tamtéž.

2. Učebnice hudební výchovy pro 2. stupeň základní školy a poslechové činnosti

„Požadavky aktivní formy poslechu a s ní související poslechové činnosti nás vedou k otázce, jakým způsobem a v jaké míře se s touto problematikou vyrovnávají učebnice hudební výchovy“.⁴⁵ Tato kapitola se zaměřuje na učebnice hudební výchovy pro 2. stupeň základní školy a na stručné zhodnocení několika učebnic, které se v hodinách hudební výchovy používají. Jde o učebnice vydané nakladatelstvím Jinan *Hudební výchova pro 6. – 9. ročník základní školy* od autorů J. Kolář, I. Štíbrová a J. Brabec; učebnice *Hudební výchova 6 – 9* nakladatelství Fortuna od autorů J. Mihule, M. Střelák, I. Poledňák a kol.; učebnice *Hudební výchova pro 6. – 9. ročník základní školy* od autorů A. Charalambidis a kol. vydané v SPN a učebnici pro žáky 2. stupně a nižší ročníky osmiletých gymnázií nakladatelství Scientia *My pozor dáme a nejen posloucháme* od J. Herdena. Uvedené učebnice jsou porovnávány na základě poslechu jako jedné ze čtyř složek činnostního pojetí hudebního vzdělávání a to z několika různých hledisek:

- 1) Hledisko výběru poslechových skladeb – množství skladeb obsažených v učebnici, poměr českých a světových skladeb, poměr umělé a neumělé hudby, poměr instrumentálních a vokálních skladeb.
- 2) Hledisko tematického sepětí poslechových skladeb s kapitolami učebnice a systematického zařazení poslechových skladeb v kontextu učebnice.
- 3) Hledisko práce s poslechovou skladbou – jak učebnice přistupuje k hudební aktivitě žáků při poslechu, jak podporuje tvořivost, jaký je smysl poslechu.

---

⁴⁵ PINTZKEROVÁ, S. *Claude Debussy – Moře (Ukázka práce s poslechovou skladbou)* – referát, vycházející ze závěrů diplomové práce [online]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2004 [cit. 20. 5. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.ped.muni.cz/wmus/souteze/veda/janacek/html/pintzkerova/Pintzkerova.html>>.

2.1 Nakladatelství Jinan

Nakladatelství Jinan vydalo ucelenou řadu učebnic pro výuku hudební výchovy na druhém stupni ZŠ, respektive řadu učebnic, které na sebe navazují už od pátého ročníku až do ročníku devátého. Autory této řady učebnic jsou Jiří Kolář, Ivana Štíbrová a Jindřich Brabec. Jejich učebnice byly publikovány v letech 1994 – 1997. Učebnice *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy* má podtitul *Hudební dílna II* a navazuje na učivo z pátého ročníku, na *Hudební dílnu I*. Dále byly vydány učebnice *Hudební výchova pro 7. ročník*, *Hudební výchova pro 8. ročník* a *Hudební výchova pro 9. ročník*.

Všechny učebnice jsou ve formátu A4 a zaujmou výraznou barevnou obálkou. Záměrem Ivany Štíbrové bylo propojit učebnice hudební výchovy s výtvarným uměním. Učebnice obsahují množství barevných ilustrací, fotografií a obrazy slavných malířských mistrů. K učebnicím nebylo vydáno poslechové CD ani metodické příručky. Seznam poslechových skladeb (s výjimkou učebnice pro 9. ročník) chybí.

6. ročník

Učebnice pro 6. ročník s podtitulem *Hudební dílna II* připomíná svým uspořádáním spíše pracovní sešit než učebnici jako takovou. Nabízí širokou škálu aktivit a činností, které rozvíjejí a podporují tvořivost. Žáci se učí intonovat podle notového zápisu, dotváří hudební témata, vymýšlí slova k dané melodii nebo naopak zhudebňují zadaný text. Hledají nové způsoby rytmizace melodií, učí se vytvářet instrumentální doprovod, improvizují. Je zastoupena i složka pohybová, žáci se učí například kroky polky a valčíku. Poslech je zastoupen v 6. ročníku pouze sedmi poslechovými skladbami, a to čtyřmi českými a třemi světovými, z nichž většina je instrumentálního charakteru. Smyslem poslechu je především rozvíjet intonační dovednosti žáku a jejich rytmické cítění. Příkladem takového úkolu je poslechnout si skladbu (například melodii fanfár z *Prodané nevěsty* B. Smetany) a poznat, který notový zápis melodii odpovídá a zápis dokončit. Učebnice zařazuje i hodně látky, která byla probrána již v pátém ročníku jako opakování. Hlavním námětem celé učebnice je cestování kolem světa (hudba Asie, Ameriky, hudba střední, jihovýchodní a jihozápadní Evropy, hudba Skandinávie, hudba východu aj.). Žáci se postupně dozvídají něco o historii daných oblastí, o významných skladatelích, o jiných

kulturách a zpívají písničky z celého světa. I přesto, že se učebnice poslechu věnuje jen okrajově, pro svůj originální námět, pestrost, atraktivní podání informací a hravé úkoly může být učiteli v hodinách hudební výchovy zdrojem inspirace a žákům zdrojem zábavy v podobě aktivního přístupu k rozvíjení svých hudebních schopností a osvojování si nových poznatků zábavnou formou.

7. ročník

V 7. ročníku se aktivita žáků přesouvá směrem k vokálním činnostem. Učebnice oproti předchozím dvěma *Hudebním dílnám* nenabízí tolik tvořivých úkolů. Nemá jeden centrální námět, který by propojoval jednotlivé kapitoly. Kapitoly se zabývají různými tématy z oblasti hudební teorie (jako například hlas a zpěv, vznik alikvotních tónů, stupnice a akordy, rytmus, hudební motiv, téma, věta, předvětí a závětí aj.) a dále jazzem, tancem, několika hudebními skladateli a významnými skladbami umělé hudby napříč všemi stoletími. Poslech je opět zastoupen jen okrajově. V učebnici se objevuje pět hudebních ukázek doporučených k poslechu, z nichž pouze jedna zastupuje hudbu světovou, zbytek hudbu českou.

8. ročník

Ještě méně námětů pro aktivní hudební činnosti přinášejí učebnice pro následující dva ročníky.⁴⁶ Učebnice pro 8. ročník se v první části věnuje lidovým písním z různých koutů Čech, Moravy a Slezska. Dále je pak rozčleněna do kapitol, které se zabývají různými styly a žánry, například jazzem, slavnými českými zpěváky populární hudby dvacátého století nebo muzikálem. Ukázky k poslechu se zde vyskytují opět jen minimálně a to v podobě čtyř ukázek světové hudby a třech hudebních děl českých skladatelů. Učebnice už ve svém úvodním slově toto předznamenává poznámkou, že: „Základem hudební výchovy je zpěv“.⁴⁷

---

⁴⁶ srovnej: PINTZKEROVÁ, S. *Claude Debussy – Moře (Ukázka práce s poslechovou skladbou)* – referát, vycházející ze závěrů diplomové práce [online]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2004 [cit. 20. 5. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.ped.muni.cz/wmus/souteze/veda/janacek/html/pintzkerova/Pintzkerova.html>>.

⁴⁷ ŠTÍBROVÁ, I., BRABEC, J. *Hudební výchova pro 8. ročník*. Úvaly : Jinan, 1994, s. 3.

9. ročník

Učivo v učebnici pro 9. ročník je opět rozděleno do kapitol, které jsou tematicky nesourodé. Zabývají se různými tématy z dějin hudby i hudební nauky – od skladatelů žijících ve 20. století přes známé písničkáře USA až po základy harmonie nebo výuku country tanců. Oproti předchozím učebnicím pro nižší ročníky je v učebnici pro 9. ročník uveden na jejím konci seznam doporučených poslechových skladeb. Učebnice jich uvádí celkem devatenáct. Všechny skladby zastupují hudbu umělecko-fiktivní, z toho tři hudbu světovou a zbytek jsou díla českých autorů. K poslechu jsou zde doporučeny písně, operní árie, kantáty, sonáty, symfonie, klavírní koncerty aj. Podrobněji učebnice pracuje pouze s Českou písní B. Smetany (žáci se učí, jak vypadá notový zápis pro čtyři hlasy smíšeného sboru a během celého roku se učí Českou píseň zpívat) a se Sinfoniettou L. Janáčka (žáci mají při poslechu za úkol zjistit, kolik dechových nástrojů hraje v 1. větě skladby). Ostatní skladby, které jsou v učebnici doporučeny k poslechu, se v učebnici vyskytují pouze ve formě notových ukázek. Některé z nich si žáci mohou zazpívat, jiné jim učitel může zahrát na klavír. Žádné další činnosti, které by na poslech navazovaly a vedly žáky k další aktivitě, se v učebnici nevyskytují. Objevuje se pouze stručná charakteristika díla. Poslechové ukázky mají spíše ilustrativní charakter.

Shrnutí:

Celkově řada učebnic hudební výchovy od nakladatelství Jinan klade důraz na rozvíjení vokálních dovedností žáků, rozvíjení intonačních dovedností a rytmického cítění. Složka instrumentální, hudebně pohybová a poslechová a aktivity s nimi spojené se v učebnicích vyskytují spíše okrajově. K poslechu učebnice doporučuje celkem 38 ukázek. S většinou z nich ale dále nepracuje a neuvádí žádné aktivity ani tvořivé činnosti, které by s žáky bylo možné realizovat. Učebnice pro 7. – 9. ročník kromě vokálních činností uvádějí některé kapitoly z hudební nauky, hudební teorie a dějin hudby. Témata jednotlivých kapitol na sebe příliš nenavazují, učebnice postrádají systematický přístup v probírání učiva hudební nauky a chronologické členění kapitol o dějinách hudby a hudebních skladatelích.

2.2 Nakladatelství Fortuna

V letech 1994 – 1997 vyšla v nakladatelství Fortuna řada učebnic hudební výchovy od autorského kolektivu Jaroslav Mihule, Miroslav Střelák, Ivan Poledňák, Pavel Jurkovič a Petr Mašlaň s názvy *Hudební výchova 6*, *Hudební výchova 7*, *Hudební výchova 8* a *Hudební výchova 9*. Tato řada učebnic je volným pokračováním učebnic pro 1. – 5. ročník vydaných Státním pedagogickým nakladatelstvím od autorů J. Budíka kol. Učebnice pro druhý stupeň základní školy mají formát A5. Neobsahují CD s poslechovými skladbami. K učebnicím byly vydány metodické příručky pro učitele. Na konci každé učebnice je uveden seznam skladeb k poslechu.

Učebnice:

Učebnice *Hudební výchova 6* pro 6. ročník základní školy obsahuje celkem 27 skladeb k poslechu, z toho 12 skladeb českých a 15 skladeb od světových autorů. Objevují se zde ukázky jak hudby vokální, tak hudby instrumentální. V učebnici *Hudební výchova 7* pro 7. ročník je uvedeno celkem 24 poslechových skladeb. Většinu z nich reprezentují díla českých autorů, ukázka hudby světové je zde pouze jedna. Artificiální hudba tvoří přibližně dvě třetiny ze seznamu poslechových ukázek. V následujících dvou učebnicích pro 8. a 9. ročník se objevuje až dvojnásobek poslechových skladeb než v učebnicích pro předchozí dva ročníky. V učebnici *Hudební výchova 8* pro 8. ročník, která obsahuje celkem 47 skladeb k poslechu, se poměr mezi českou a světovou hudbou oproti učebnici pro 7. ročník obrací. Převažuje hudba světová v počtu 35 poslechových ukázek, hudba česká je zde zastoupena pouze 12 ukázkami. Poměr vokální a instrumentální hudby je vyrovnaný. V učebnici pro 9. ročník *Hudební výchova 9* se vyskytuje 25 ukázek hudby české a 24 ukázek hudby světové, tedy 49 poslechových skladeb celkem, z nichž převažují ukázky instrumentálního charakteru. Učebnice pro 8. a 9. ročník se liší od předchozích dvou učebnic pro nižší ročníky vyšším zastoupením hudby nonartificiální. Souvisí to především s učivem, které se v těchto dvou ročnících probírá v rámci dějin hudby. Žáci se zde setkávají například s písněmi z divadelních her Jiřího Voskovce a Jana Wericha, s písněmi od Jiřího Šlitra, Petra Jandy, Karla Kryla nebo s písněmi skupiny The Beatles.

Učebnice napříč všemi ročníky se systematicky věnují oblasti dějin hudby. Uvádějí životopisy významných hudebních skladatelů v kontextu období, ve kterém žili a tvořili. V učebnicích lze najít jak autory české, tak světové. V jednotlivých kapitolách jsou probírána témata, jako je lidová píseň, tvorba českých i světových autorů rozčleněná podle jednotlivých slohových období, hudba k tanci, jazz, afroamerická hudba, rock, pop, folk aj. Učebnice uvádějí důležité pojmy z oblasti hudební teorie. Obsahují velké množství písní. Aktivita žáků se tak ve velké míře zaměřuje na zpěv.

Poslechové skladby jsou doprovázeny úkoly. Ty směřují žáky k tomu, aby byli schopni postihnout ve skladbách hudebně výrazové prostředky jako například melodii a její průběh, dynamické a tempové změny, aby uměli rozpoznat nástrojové obsazení skladby, všimli si barvy u jednotlivých hudebních nástrojů. Pozornost žáků je soustředěna i na hudební formy, především na schopnost vysledovat hlavní hudební myšlenku a její návraty.⁴⁸ Někdy se objevují i náměty pro tvořivou činnost. Například přezpívávání výrazných motivů skladby, práce s rytmem. Otázky, které následují po poslechových skladbách, se týkají spíše vysvětlování pojmů z hudební teorie a shrnutí života autora skladby.

Tím, že učivo obsažené v učebnicích široce rozpracovává oblast dějin hudby, v učebnicích se vyskytuje velké množství poslechových ukázek, které se váží k tématům jednotlivých kapitol a k jednotlivým obdobím z dějin hudby. Oproti řadě učebnic od nakladatelství Jinan se v těchto učebnicích objevuje až trojnásobně více skladeb doporučených k poslechu. Skladby k poslechu, které jsou uvedeny v seznamu na konci každé učebnice, jsou označeny číslem stránky, na které je lze v učebnici najít.

Shrnutí:

Kladem je, že za některými poslechovými skladbami následují úkoly, které rozvíjejí žákovu schopnost postihnout hudebně výrazové prostředky, analyzovat skladbu, zlepšují jeho orientaci v pojmech z hudební teorie a prohlubují jeho znalosti z dějin hudby.

---

⁴⁸ srovnej: PINTZKEROVÁ, S. *Claude Debussy – Moře (Ukázka práce s poslechovou skladbou)* – referát, vycházející ze závěrů diplomové práce [online]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2004 [cit. 20. 5. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.ped.muni.cz/wmus/souteze/veda/janacek/html/pintzkerova/Pintzkerova.html>>.

Nedostatek lze vidět v tom, že úkoly málokdy podněcují žáka k tomu, aby skladbu sám zhodnotil a vyjádřil svůj vlastní názor. Některé skladby nesměřují žáky k žádným dalším aktivitám během poslechu nebo po něm. Často pouze ilustrují výklad z dějin hudby, reprezentují dílo skladatele, které je uvedeno v textu nebo zazní poté, co si žáci danou skladbu zazpívali. I přesto, že učebnice dále pracují jen s některými poslechovými ukázkami, nabídnutý seznam poslechových skladeb je obsáhlý a pestrý a dává žákům prostor pro to, aby se lépe zorientovali v široké škále hudebních žánrů v kontextu s jejich zařazením do určitého období v dějinách hudby a k jejich autorům.

2.3 Státní pedagogické nakladatelství

Státní pedagogické nakladatelství vydalo v roce 1998 řadu učebnic hudební výchovy pro 2. stupeň základní školy – *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*, *Hudební výchova pro 7. ročník základní školy*, *Hudební výchova pro 8. ročník základní školy* a *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy* od autorského kolektivu Alexandros Charalambidis, Lukáš Hurník, Zbyněk Císař, Jiří Pilka a Dalibor Matoška. K učebnicím byly vydány metodické příručky. Každá učebnice obsahuje CD a na konci je přehledný seznam poslechových skladeb. Těch učebnice nabízejí celkem 128.

6. ročník

Učebnice pro 6. ročník nabízí celkem 37 poslechových skladeb, z toho 17 skladeb českých a 20 skladeb světových. Převažují ukázky hudby umělé. V seznamu lze najít ukázky hudby instrumentální i vokální. Učebnice se zaměřuje na to, aby se žáci naučili rozeznávat hudebně výrazové prostředky. V jednotlivých kapitolách žáci probírají rytmus, melodii, dynamiku, barvu. Učí se o hudebních formách. Tyto poznatky pak žáci dále využívají a rozvíjejí v následujících ročnících při sledování melodie, rytmu, harmonie a harmonického průběhu skladeb a při analýze hudebních forem.⁴⁹ Poslechové skladby

---

⁴⁹ srovnej: PINTZKEROVÁ, S. *Claude Debussy – Moře (Ukázka práce s poslechovou skladbou)* – referát, vycházející ze závěrů diplomové práce [online]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2004 [cit. 20. 5. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.ped.muni.cz/wmus/souteze/veda/janacek/html/pintzkerova/Pintzkerova.html>>.

slouží jako příklady k probíranému učivu. Smyslem poslechu je žákům ještě více přiblížit učivo a názorně ho na poslechových skladbách demonstrovat.

7. ročník

Celkem 28 poslechových skladeb lze najít v učebnici po 7. ročník. Poměr českých a světových hudebních děl je vcelku vyrovnaný – 11 skladeb českých a 17 skladeb světových. Mezi poslechovými skladbami lze nalézt hudbu instrumentální jako například sonátu, suitu, koncerty pro sólové nástroje nebo symfonii. Vokální hudba je zastoupena lidovými písněmi, áriemi nebo sborovými skladbami. Převažuje hudba umělejší. Objevují se i skladby neartificiální hudby jako například písně Jaroslava Ježka, Johna Lennona, Věry Bílé nebo písně z muzikálu Dracula. Nabídka poslechových skladeb souvisí s tématy, která jsou probírána v jednotlivých kapitolách učebnice, například v kapitole Putování za lidovou písní, O sonátě a sonátové formě nebo v kapitole Muzikál. Některé poslechové ukázky mají spíše ilustrativní charakter a slouží jako doplnění učiva jednotlivých kapitol. Často se vážou k látce probírané v dějinách hudby. K jiným poslechovým ukázkám se váží různé aktivity, například poznávání hudebních nástrojů ve skladbě nebo odhalování toho, který hudební nástroj přednese hlavní téma skladby jako první. Žáci se učí na poslechových skladbách rozpoznávat hudební formy.

8. ročník

Učebnice pro 8. ročník přináší více ukázek z oblasti neartificiální hudby než dvě učebnice předchozí. Důvodem je probírané učivo, které se odráží ve výběru skladeb pro poslech. Učebnice obsahuje celkem 35 poslechových skladeb, z nichž pouze jedna je česká. Zbytek skladeb zastupuje hudbu světovou. U většiny poslechových skladeb jsou doplňující úkoly, nejčastěji si po poslechu originálu píseň zazpívají nebo přemýšlejí o její melodicitě, kráse, náladě apod. Učebnice pracuje i s různými hudebními žánry. Příkladem úkolu k poslechu pak může být porovnat hudební směr (například heavy metal) s jinými hudebními směry. Pokud se objevuje ukázka umělejší hudby, většinou slouží jako příklad k probírané látce z dějin hudby.

9. ročník

V učebnici pro 9. ročník opět převažuje hudba nonartificiální. V učebnici lze najít ukázky folkové tvorby nebo písně z divadelních her a revue. Převažuje hudba vokální. Z celkového počtu 28 poslechových skladeb je pouze jedna ukázka světová, zbytek ukázek tvoří hudba česká. Poslechové skladby se váží k tématům probíraným v jednotlivých kapitolách. Učebnice žákům představuje například Jaromíra Nohavicu nebo hudební skupinu Olympic. Žáci si poslechnou některé z jejich známých písní a následně mají za úkol si je zazpívat. Poslechové ukázky tak mají spíše ilustrativní charakter a doplňují probírané učivo.

Shrnutí:

Jako klad učebnic vydaných Státním pedagogickým nakladatelstvím lze hodnotit to, že obsahují poslechové CD a jejich grafickou úpravu, která je velmi přehledná a usnadňuje tak práci učitelům. Pokaždé, když se v učebnicích objeví skladba k poslechu, je vedle ní znázorněné kolečko s číslem a označením CD. Najít skladbu, která se k probíranému učivu vztahuje na CD a pustit ji žákům je tak pro učitele snadné a rychlé.

Učebnice zpracovávají témata z dějin hudby. V porovnání s předchozí řadou učebnic nakladatelství Fortuna oblast dějin hudby nerozpracovávají tak široce, ale zaměřují se spíše na výběr těch nejpodstatnějších faktů a údajů ze života a tvorby hudebních skladatelů. Poslechové skladby v učebnicích se vztahují k učivu, kterému se věnují jednotlivé kapitoly. Některé směřují žáky k dalším aktivitám, jiné mají spíše ilustrativní charakter a pouze doplňují probíranou látku.

Jako nedostatek lze hodnotit to, že veškeré ilustrace v učebnicích jsou černobílé. Žáci tak grafické zpracování vnímají spíše negativně. Probíraná látka v učebnicích není pro žáky jednoduchá. Učí se z nich tak, že si žáci nejprve přečtou kapitolu, poté si poslechnou hudební ukázkou a nakonec odpoví do sešitu na zadané otázky a úkoly. Tento způsob práce mnohým žákům nevyhovuje, je náročný na soustředění a stále se opakuje.

2.4 Nakladatelství Scientia

Nakladatelství Scientia vydalo roku 1997 učebnici Jaroslava Herdena *My pozor dáme a nejen posloucháme*. Učebnice je určena pro žáky 2. stupně základních škol a pro žáky nižších ročníků osmiletých gymnázií. Navazuje na učebnici *My pozor dáme a posloucháme* pro žáky 1. stupně základních škol. Z názvu učebnic je patrné, že jde o učebnice, které se zaměřují převážně na oblast poslechu.

Učebnice:

Učebnice *My pozor dáme a nejen posloucháme* byla vydána ve formátu A4. Obsahuje barevné ilustrace, barevné jsou i nadpisy a zadání úkolů a poslechových skladeb. Je přehledně uspořádaná a téměř na každé stránce se v modrém rámečku objevuje ukázka k poslechu. Učebnice nabízí celkem 74 poslechových skladeb. Na konci učebnice jsou uvedeny seznamy skladeb k poslechu. První seznam obsahuje abecedně seřazené ukázky k poslechu (řazeno podle jmen autorů skladeb) a stránky, na kterých dané hudební dílo najdeme v učebnici. Ukázek je celkem 57. Další seznam uvádí 4 skladby z prvního dílu učebnice, které jsou určené k opakovanému poslechu. Poslední seznam uvádí dalších 13 skladeb, které autor učebnice doporučuje k poslechu. K učebnici byla vydána metodická příručka s názvem *Hudba jako řeč*. K učebnici byly nahrány dvě kazety s poslechovými ukázkami. Jejich součástí jsou i poslechové testy, ve kterých se opakují některé skladby, které žáci poslouchali již dříve.

V poslechových ukázkách převažuje hudba umělejší, 21 ukázek je z hudby české, 53 reprezentuje hudbu světovou. V učebnici lze najít jak hudbu instrumentální (například suitu, fugu, sonátu, preludium, symfonii, koncert aj.), tak hudbu vokální (například lidovou píseň, populární píseň, operu, sborové skladby, písně z muzikálů aj.).

Učebnice je rozdělena do několika kapitol. První tři kapitoly se věnují hudbě kolem nás, hudbě a hudební řeči a zařazování různých skladeb podle žánrů. Uvádějí žáky formou krátkých vypravování, otázek nebo pohádek do různých situací, které podněcují jejich fantazii (například deštivé počasí, pohádka o Šeherezádě aj.) a pomáhají motivovat žáky k tvořivým úkolům, které následují. Další kapitola, nazvaná Procházka staletími, se věnuje jednotlivým historickým obdobím a to nejen v oblasti hudby a dějin hudby, ale i v oblasti

umění. Dále se v učebnici objevuje výběr textů z české i světové literatury, které se různým způsobem dotýkají hudební tematiky a s hudbou souvisejí. Tato kapitola je nazvána Hudební čítanka. Učitelům se zde nabízí možnost využít ve vyučování propojení hudební výchovy s literaturou. Učebnici uzavírá 20 úprav pro školní sbory a kapely.

Shrnutí:

Učebnice je plná tvořivých úkolů. Tím se liší od všech ostatních učebnic pro 2. stupeň základní školy. Nabízí bohaté množství námětů na práci s poslechovou ukázkou před, během i po poslechu. Téměř na každé stránce se objevují úkoly a otázky, příběhy, notové ukázky, písně a skladby určené k poslechu. Výhodou této učebnice oproti ostatním učebnicím hudební výchovy pro 2. stupeň základní školy je dále to, že úkoly přesně formuluje a lépe ukazuje na to, co se bude v hodině dít. Usnadňuje tak práci učitelům i žákům.

Žáci se postupně a zábavnou formou seznamují s melodií, tempem, rytmem, barvou, s hudebními nástroji, s prací skladatele, s tím, jak hudba funguje a jaké má možnosti vyjádřit se, s hudebními formami, s různými žánry, s pojmy z hudební nauky, s dějinami hudby, s významnými hudebními skladateli a jejich dílem. Učebnice podporuje aktivní přístup žáků při osvojování si nových poznatků. Neustále žákům dává nové a nové podněty k zamyšlení, klade před ně otázky, které přispívají k rozvíjení jejich fantazie a nabízí množství tvořivých úkolů. Výhodou pro učitele je, že učebnici není nutné projít s žáky celou. Z úkolů a námětů k tvořivým činnostem si mohou vybrat. Učebnice je proto vhodnou volbou, pokud učitel připravuje pro žáky poslechovou hodinu. Učebnice sice ve srovnání s předchozími řadami učebnic nepostihuje tak široce oblast hudební nauky a dějin hudby, ale v míře tvořivosti a v práci s poslechovými skladbami ostatní učebnice daleko přesahuje.

2.5 Závěrečné shrnutí

Závěrem lze říci, že s výjimkou poslední uvedené učebnice nakladatelství Scientia, která je na poslech a práci s ním zaměřena, nemá téměř žádná z výše zmiňovaných řad učebnic z hlediska poslechu komplexní charakter. Poslechové ukázky v učebnicích mají převážně ilustrativní charakter a slouží jako doplnění probírané látky. Hudební aktivity a tvořivé úkoly, které by navazovaly na poslech a s poslechovou skladbou dále pracovaly, se vyskytují jen zřídka. V některých učebnicích se po poslechových skladbách objevují úkoly, které se k dané skladbě ani nevztahují. Poslech tak ztrácí svůj smysl.⁵⁰ Jako nejvhodnější se tak jeví možnost využít rozmanitosti těchto učebnic a při vyučování hudební výchovy čerpat z více učebnic najednou. Jistou nevýhodou pro učitele hudební výchovy je i to, že dosud nebyla zpracována žádná učebnice hudební výchovy podle Rámcového vzdělávacího programu.

---

⁵⁰ srovnej: ROUBÍČKOVÁ, O. *Činnosti navazující na poslech hudby na ZŠ*. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005.

3. Přehled zajímavých možností k obohacení poslechu v hodinách hudební výchovy

3.1 Poslechové činnosti ve vyučování hudební výchovy

Motto: „Hudba je řečí svého druhu, a je tedy možné se naučit jí porozumět“.

Jaroslav Herden

Poslechové činnosti jsou jedním ze čtyř druhů hudebních činností, které tvoří obsahovou náplň předmětu hudební výchova. Podle Jaroslava Herdena je poslech hudby v hodinách hudební výchovy stěžejní činností. Hudební výchovu chápal jako „soubor aktivních tvořivých činností, z nichž vokální, instrumentální a pohybové dávají zásobu praktických zkušeností pro poslechové“.⁵¹ Cílem všech činností je pak lépe porozumět proudu hudební řeči. Žáci by měli při poslechové hodině získat zkušenosti se znějícím prostředím (hudba kolem nás), seznámit se základními hudebně výrazovými prostředky (hudba jako řeč), s uspořádáním hudebních myšlenek (hudební forma), s funkčními a slohovými zvláštnostmi hudby (k čemu hudba slouží, kde a kdy se hudba narodila).⁵²

Ivan Poledňák vyjmenovává principy spjaté s poslechem hudby ve škole takto: „Poslech hudby je specifickou hudební aktivitou; poslech hudby by měl být propojován s jinými hudebními aktivitami; poslech hudby by měl ve škole tvořit progresivní systém; je třeba dodržovat zásadu přiměřenosti poslechových skladeb vzhledem k věku a zkušenostem žáků; poslech nelze chápat jako jednorázový akt, ale jako práci s poslechovou skladbou a návraty k ní; při poslechu hudby by se měly respektovat předpoklady a sklony žáků; žák má právo na své hudební zájmy, nemá být pouhým objektem působení a tlaku učitele; vhodnou motivací má být vyvolán „hlad po hudbě“; v žádném případě by hudba ve škole neměla fungovat jako „zvuková kulisa“; při poslechu hudby má být demonstrována mnohost funkcí hudby a objasněno, že nelze klást rovnítko

---

⁵¹ HERDEN, J. *Hudba jako řeč*. Praha : Scientia, 1998, s. 11.

⁵² HERDEN, J. *Poslechové aktivity v hudební výchově* [online]. Rodina. Každodenník o dětech i rodičích, 1999 [cit. 16. 4. 2011]. Dostupné na WWW:< <http://www.rodina.cz/clanek33.htm>>.

mezi typ či žánr hudby a její hodnotu; poslech by měl přispívat k rozšíření zájmového spektra i na takové typy hudby, s nimiž se žáci ve svém životě běžně nesetkávají; pro porozumění hudbě je nutné naučit žáky elementárním postupům strukturální a sémantické analýzy hudby“.⁵³

Porozumění hudební skladbě, proniknutí do výstavby díla a pochopení toho, co dílo sděluje, závisí na schopnosti žáků dílo analyzovat. V poslechových činnostech se uplatňují tři typy analýzy hudebního díla. Historická analýza zkoumá zařazení díla do historických souvislostí, do doby, v níž autor žil a tvořil. Strukturální analýza vede žáka k tomu, aby porozuměl vnitřnímu uspořádání díla. Sémantická analýza hudebního díla vede k odhalení významu hudby, k odhalení sdělení, které hudební dílo nese.⁵⁴ “Navázat kontakt s hudbou znamená hudbu vnímat, tj. vlastní myšlenkovou činností zpracovat údaje o kvalitách zvukového materiálu“.⁵⁵ Důležitou roli při analýze hudebního díla tedy hrají myšlenkové operace, které během poslechu žáci řeší. Jedná se o to vyslouchat emocionální kvality a hudebně výrazové prostředky, které byly v díle použity, pojmenovat je a následnými činnostmi si ověřit jejich účinnost a nakonec je srovnat a zhodnotit.⁵⁶ Aby žáci byli schopni hudební dílo úspěšně analyzovat „nestačí zabývat se strukturálními nebo vývojovými zákonitostmi organizace hudebních uměleckých děl. Jako daleko významnější se jeví umění uspořádat vyučovací proces tak, aby žák postupně získal zkušenosti potřebné k dešifrování hudebního sdělení“.⁵⁷ Jádrem poslechu hudby v hodinách hudební výchovy na základní škole lze tedy vidět ve schopnosti žáka analyzovat vlastní zážitek a umět se o něm vyslovit, hledat prvky a tvary, které se na jeho vzniku mohly podílet, a rozvíjet tak žákovo porozumění hudební skladbě a jeho hudební myšlení.⁵⁸

---

⁵³ POLEDŇÁK, I. Poslech hudby jako problém estetický, psychologický, pedagogický. In DRÁBEK, V. *Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze*. Praha : Pedagogická fakulta UK v Praze, 1998, s. 11.

⁵⁴ srovnej: POLEDŇÁK, I. Smysl a možnosti populární hudby ve školské hudební výchově. In POLEDŇÁK, I., HERDEN, J. *Populární hudba a škola. Sborník příspěvků z konference konané v Praze 10. – 12. května 1999*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2000.

⁵⁵ HERDEN, J. Komunikace s hudbou ve výchovné praxi. In SLAVÍK, J. *Multidisciplinární komunikace – Problém a princip všeobecného vzdělávání*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, s. 327.

⁵⁶ srovnej: JENČKOVÁ, E. Poslech hudby ve škole v pojetí Jaroslava Herdena. In BĚLOHLÁVKOVÁ, P., PECHÁČEK, S. *Kontexty hudební pedagogiky I. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 7. dubna 2006 v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007.

⁵⁷ HERDEN, J., JENČKOVÁ, E. *Hudba pro děti*. Praha : Karolinum, 1992, s. 163.

⁵⁸ srovnej: HERDEN, J. Práce s novou učebnicí poslechu hudby na 1. stupni ZŠ My pozor dáme a posloucháme, Scientia, Praha 1994. In DRÁBEK, V. *Kreativita a integrativní hudební pedagogika v evropské hudební výchově. Mezinárodní hudebně pedagogická konference, Praha, 20. – 21. 4. 1994*. Praha : Společnost pro hudební výchovu ČHS, 1994.

3.1.1 Obecná struktura poslechové hodiny

Poslechová hodina v hudební výchově je taková vyučovací hodina, ve které převládají poslechové činnosti nad činnostmi vokálními, instrumentálními a hudebně pohybovými. Pokud se učitel rozhodne pro přípravu poslechové hodiny, měl by si předem rozvrhnout její strukturu. Podle pojetí Jaroslava Herdena můžeme proces vyučovací hodiny zaměřené na poslech rozdělit do čtyř fází:⁵⁹

1) motivační fáze

Motivace obecně je jednou ze základních podmínek úspěchu při vyučování. Úvodní motivace na začátku poslechové hodiny může podstatně ovlivnit její další průběh. Cílem motivační fáze je především probudit v žácích zájem o poslechovou skladbu a podněcovat je k činnostem. V úvodní motivaci učitel žáky seznámí například s obdobím, ve kterém autor skladby žil a tvořil a představí poslechovou skladbu. Oživit výklad může například četbou ze vzpomínek či korespondence hudebního skladatele, příběhem, který se váže ke vzniku hudebního díla nebo k životu autora nebo může doplnit výklad fotografiemi, obrazy, notovým materiálem či krátkým videozáznamem. Motivací může učitel ovlivnit následný estetický prožitek ze skladby a také míru aktivity žáků při poznávání hudebního díla.

Jako další možnost motivace žáků se nabízí samotná hudební ukázka. Vhodné je vybírat takové části hudebního díla, ve kterých se vyskytuje nějaký výrazný prvek, například výrazný motiv, výrazná rytmická nebo melodická figura, měnící se dynamika nebo zajímavý způsob instrumentace. Zaznění neznámé a pro žáky atraktivní ukázky na samotném začátku vyučovací hodiny může navodit atmosféru očekávání a podnítit pracovní aktivitu žáků. Zaujmout a navázat kontakt s poslouchanou hudbou je důležitým předpokladem pro další průběh vyučovací hodiny, který otevírá cestu k následným hudebním činnostem.⁶⁰

---

⁵⁹ srovnej: HERDEN, J. *Hudba pro děti I*. Praha: SPN, 1978.

⁶⁰ srovnej: PINTZKEROVÁ, S. *Claude Debussy – Moře (Ukázka práce s poslechovou skladbou)* – referát, vycházející ze závěrů diplomové práce [online]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2004 [cit. 20. 5. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.ped.muni.cz/wmus/souteze/veda/janacek/html/pintzkerova/Pintzkerova.html>>.

2) průpravná fáze

„Podstatnou složkou přípravy na samotný poslech je soubor cvičení aktivizujících žákovo myšlení“.⁶¹ Průpravná fáze slouží jako příprava k vlastnímu poslechu hudební ukázky. Žáci se během ní aktivně seznamují s dominantními vyjadřovacími prvky díla, které během vlastního poslechu mají stát ve středu jejich pozornosti. V průpravných cvičeních se žáci nemusejí zaměřit pouze na reprodukci daného vzoru. Učitel je může vést k improvizaci a zadávat žákům tvořivé úkoly. Průpravnou fázi lze pojmut také jako celou přípravnou hodinu na poslech. Poznatky a zkušenosti, které žáci v této hodině získají, pak uplatní v dalších vyučovacích hodinách.⁶² Při přípravě na poslech by měl být kladen důraz na to, aby všechny aktivity a tvořivé činnosti úzce souvisely s následným poslechem. Učitel by měl volit takové úkoly, které odpovídají dosavadním zkušenostem a znalostem žáků.

3) fáze vlastního poslechu skladby

První poslech skladby je pro žáky orientační. Seznamují se při něm se skladbou, vzniká první nerozčleněný dojem z hudebního díla jako celku.

Orientační fáze přechází do další fáze, kterou lze charakterizovat jako vyčleňování kvalit z celkového prostoru skladby. Žáci na základě svých předchozích zkušeností, které získali v průpravné fázi, řeší učitelem nabízené problémové situace. Hledají dominující hudebně výrazové prvky a rozpoznávají kompoziční principy (hudební formu) díla. Učitel může zdůraznit kvality díla přehráním a pomoci je tak žákům v poslouchané skladbě snáze rozeznat. Vyčleňování kvalit z celkového prostoru skladby významně působí na vznik hudebních představ žáka.

---

⁶¹ HERDEN, J. Práce s novou učebnicí poslechu hudby na 1. stupni ZŠ My pozor dáme a posloucháme, Scientia, Praha 1994. In DRÁBEK, V. *Kreativita a integrativní hudební pedagogika v evropské hudební výchově. Mezinárodní hudebně pedagogická konference, Praha, 20. – 21. 4. 1994.* Praha : Společnost pro hudební výchovu ČHS, 1994, s. 125.

⁶² srovnej: PINTZKEROVÁ, S. *Claude Debussy – Moře (Ukázka práce s poslechovou skladbou)* – referát, vycházející ze závěrů diplomové práce [online]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2004 [cit. 20. 5. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.ped.muni.cz/wmus/souteze/veda/janacek/html/pintzkerova/Pintzkerova.html>>.

Při dalším souvislém poslechu hudebního díla by žák měl být schopen nejen znovu vyčlenit již známé kvality, ale měl by je umět i zpětně spojit, najít souvislosti v jejich prostorovém uspořádání a chápat jejich vliv na celkovou náladu skladby.

4) závěrečná fáze

Po skončení poslechu je třeba s žáky zopakovat nové poznatky, které získali a upevnit tak jejich představy o výsledném obrazu hudebního díla jako celku. Získané zkušenosti mohou žáci využít při opakovaném poslechu skladby v dalších hodinách nebo při poslechu jiných obdobně organizovaných hudebních děl. Poslech jedné skladby tak může vytvořit odrazový můstek pro poslech jiné skladby, skladby s analogickou problémovou situací, která žákům dovoluje samostatně aplikovat získané poznatky a použít podobné nebo shodné řešení při vyčleňování hudebních kvalit.

3.1.2 Integrativní přístup k výuce hudební výchovy

V současné době se ve výuce hudební výchovy zdůrazňují dva základní principy, a to integrace a tvořivost. Cílem učitelů by měl být komplexní přístup jak k učivu, tak k žákům. Jde o to propojit souvislosti a poznatky z různých oblastí mezi sebou. (para, Drábek, Tvořivost a integrace v receptivní hudební výchově) Vokální, instrumentální, hudebně pohybové a poslechové činnosti v hudební výchově je nutno chápat jako vzájemně propojené a související. Důraz je kladen na to, aby žáci při výuce hudební výchovy propojovali zpěv, poslech, hru na hudební nástroje a hudebně pohybové činnosti s poznatky z hudební nauky,⁶³ aby si uvědomovali souvislosti a mohli jich aktivně využívat v rámci tvořivých činností.

Integraci v hudební výchově nelze chápat pouze jako propojení mezi jednotlivými hudebními činnostmi. Dochází též k propojení hudební výchovy s ostatními druhy umění, k tzv. polyestetické integraci. Jejím cílem je snaha vytvořit vztah žáků k umění na základě zážitku. Žáci dávají své pocity z hudby najevo například tím, že hudbu kreslí, vyjadřují ji pohybem, hereckým výstupem. To jim umožňuje si hudbu zakusit, prožít a následně se ji

---

⁶³ srovnej: DRÁBEK, V. *Tvořivost a integrace v receptivní hudební výchově*. Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1998.

pokusit ztvárnit a vyložit. Interdisciplinární integrace pak integruje umění a estetické jevy s širokou oblastí věd přírodních a společenských.⁶⁴

Všechny tyto typy integrace (integrace v rámci hudební výchovy, polyestetická integrace a interdisciplinární integrace) přicházejí v úvahu v receptivní hudební výchově. Nedotýkají se pouze poslechových činností, ale přesahují i do činností vokálních, instrumentálních a hudebně pohybových. „Tvorba hudby, její vyjádření pohybem či obrazem jsou onou novou kvalitou, jež otevírá žáka pro vnímání specifiky hudby, pro zvláštnosti hudebního tvaru“.⁶⁵ Proto, aby žák mohl hudbě správně porozumět, jsou při poslechu důležité tři fáze: estetický dojem z díla (jak dílo působí, jaký má z něho žák dojem), strukturní analýza díla (jak je dílo vytvořeno, z čeho se skládá) a sémantická analýza díla (co dílo sděluje, jaký má význam). Ke správnému porozumění hudbě a k obohacení poslechových činností otevírá cestu spojení hudební výchovy s dalšími předměty. Integrativním přístupem k výuce hudební výchovy lze přinést nejen nové spektrum souvislostí, poznatků a zážitků z uměleckého díla, ale také napomoci širší orientaci žáků ve světě umění vůbec.⁶⁶

3.1.3 Mezipředmětové vztahy

Jedním z problémů současného vzdělávacího systému je izolovanost poznatků, které žáci získávají v jednotlivých vyučovacích předmětech. Proto je důležité hledat a cíleně vytvářet mezipředmětové vazby a souvislosti.⁶⁷ Hudební výchova dle Rámcového vzdělávacího programu patří do oblasti Umění a kultura. Na druhém stupni základní školy je možno na tuto oblast nazírat jako na umění a kulturu v širším společenském a historickém kontextu. Posilovat mezipředmětové vztahy a přesahovat tak rámec

---

⁶⁴ srovnej: DRÁBEK, V. Poslech hudby a integrace. In DRÁBEK, V. *Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze*. Praha : Pedagogická fakulta UK v Praze, 1998.

⁶⁵ DRÁBEK, V. Poslech hudby a integrace. In DRÁBEK, V. *Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze*. Praha : Pedagogická fakulta UK v Praze, 1998, s. 26.

⁶⁶ srovnej: DRÁBEK, V. Poslech hudby a integrace. In DRÁBEK, V. *Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze*. Praha : Pedagogická fakulta UK v Praze, 1998.

⁶⁷ srovnej: BĚLOHLÁVKOVÁ, P. Netradiční možnosti integrace aneb voda jako jedna z cest k soudobé hudbě. In BĚLOHLÁVKOVÁ, P., PECHÁČEK, S. *Kontexty hudební pedagogiky II. Sborník příspěvků z konference konané 28. – 29. března 2007 v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007.

jednotlivých oborů přispívá k žákovu hlubšímu porozumění uměleckému dílu. Vede ke komplexnosti hudebního rozvoje žáka, k lepšímu pochopení souvislostí a vazeb mezi jednotlivými předměty a k obohacování výuky.⁶⁸

Propojení mezi hudební výchovou a ostatními předměty na druhém stupni základní školy lze nalézat například zde:

Hudební výchova a český jazyk

Slovní zásoba a vyjadřovací schopnosti jsou důležité proto, aby žák uměl popisovat hudbu slovy. Pro žáka je často obtížné vyjádřit své myšlenky a pocity, svůj prožitek z poslouchané skladby a popsat, co ho na skladbě zaujalo, o čem skladba podle něj byla. Učitelé hudební výchovy by tedy měli žáky postupně naučit, jakými způsoby se o poslechu lze vyjadřovat a nabídnout jim způsoby, jak své názory na poslouchanou hudbu vhodně zformulovat. Jako vhodná se jeví například metoda sémantického diferenciálu, kdy se žákům nabídnou dvojice protikladných adjektiv (například skladba je: smutná - veselá, živá – vleklá, barevná – bledá). Mezi adjektivy je stupnice, nejčastěji od jedné do pěti. Žák se při poslechu musí rozhodnout, které adjektivum vystihuje skladbu přesněji a ve stupnici zvolit číslo bližší k tomuto adjektivu. Metoda tak umožňuje zaznamenat i drobnější rozdíly, které žák v poslouchané skladbě vnímá.

Hudební výchova a literatura

Literární díla byla často inspirací pro vznik díla hudebního (například Claude Debussy a jeho Preludium k Faunovu odpoledni je zhudebněním veršů básníka Stephana Mallarmé). V hudební výchově může učitel využít báseň a hudební dílo, srovnávat s žáky poezii a hudbu, hledat paralely. Ale nejen hudba instrumentální a inspirace literárními texty přináší do výuky hudební výchovy tvořivé náměty pro práci. Hudba vokální (píseň, opera, aj.) a text, na který se zpívá je vlastně přímým propojením mezi hudbou a literaturou. Žáci mohou v hodinách hudební výchovy například rozebírat texty písní,

---

⁶⁸ srovnej: ZUBÍČKOVÁ, P. Rámcový vzdělávací program v hudební výchově na 2. stupni základních škol. In BĚLOHLÁVKOVÁ, P., PECHÁČEK, S. *Kontexty hudební pedagogiky II. Sborník příspěvků z konference konané 28. – 29. března 2007 v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007.

přemýšlet společně o jejich významu a o tom, proč autor textu volil daná slova a jak se podle žáků hodí k melodii skladby. Další možností je například zkusit k dané melodii vymyslet vlastní text nebo obráceně, zkusit text zhudebnit.

Hudební výchova a cizí jazyk

Při výuce cizích jazyků se často využívá poslechu písní v cizím jazyce. Žáci nejčastěji doplňují slova písně do připravených mezer v textu. Učí se tak nové slovní zásobě a porozumění cizímu jazyku v proudu znějících slov písně. Dále mohou s textem pracovat, překládat ho, diskutovat o jeho možných významech a záměru autora vyjádřit textem svůj postoj, názor, pocity. Žáci se ale s cizojazyčnými texty písní nesetkávají pouze při výuce cizích jazyků. Učebnice hudební výchovy nabízejí řadu písní v cizích jazycích. Pokud se ve výuce s písní, která má cizojazyčný text, pracuje, měli by se žáci, pokud si píseň nezvládnou přeložit sami, dozvědět od učitele, co vlastně zpívají, a co text znamená. Další aktivitou, kterou si žáci mohou vyzkoušet, je například překlad textů lidových písní z českého jazyka do jazyka cizího a to tak, aby se píseň následně dala zazpívat.

Hudební výchova a matematika

Souvislost hudební výchovy s matematikou má v hudbě také své opodstatnění. Pro žáky je při čtení notového zápisu, při zpěvu, při hraní na hudební nástroje i při poslechu hudebních děl důležité, aby uměli počítat na doby, aby si byli schopni spočítat délku not a pochopit tak uspořádání not v jednotlivých taktech, aby se orientovali ve vzdálenosti mezi notami na notové osnově a poznali intervaly, aby pochopili základy harmonie a byli tak schopni porozumět logické výstavbě hudebního díla. Hudba 20. a 21. století má s matematikou také mnoho společného. Žáci se o tom mohou přesvědčit například poslechem ukázek seriální hudby nebo hudby minimalistů.

Hudební výchova a informační a komunikační technologie

Pokud má učitel ve škole k dispozici počítač a projektor nebo interaktivní tabuli, nabízí se celá řada možností využití. Učitel může žákům při hodinách hudební výchovy promítat například prezentace z dějin hudby včetně fotografií hudebních skladatelů

a notových záznamů. Do prezentací může jednoduše přidat zvukové stopy a žákům tak pohodově přehrát hudební ukázkou vztahující se k výkladu. Interaktivní tabule se dá využívat také při výuce hudební nauky, nauky o hudebních nástrojích nebo jako pomůcka při poslechu, kdy se na tabuli promítne notový zápis a žáci ho souběžně s poslechem skladby sledují. Žáci se také v rámci hodin hudební výchovy mohou seznámit s prací v notačních programech.

Hudební výchova a člověk a jeho svět

V hudební výchově je možné s žáky diskutovat o tom, jakou hudbu rádi poslouchají, jakou hraje hudba úlohu v jejich životě, jestli a proč je pro ně hudba důležitá. Hudba nás dnes obklopuje téměř na každém kroku. Žáci si mohou při diskusi lépe uvědomit, kde všude dnes hudba zní (rozhlas, televize, obchody, restaurace, kanceláře), jaký je účel hudby (hudba jako kulisa při práci, hudba jako reklama pro upoutání pozornosti a získání nových zákazníků) a s jakým druhem hudby se v každodenním životě nejčastěji setkávají. Aby si žáci své poznatky a názory mohli ověřit v praxi, mohou realizovat průzkum, například dotazník nebo anketu, mezi lidmi ve městě nebo mezi spolužáky z ostatních tříd.

Hudební výchova a dějepis

Dějiny hudby by měly být žákům představovány v souvislostech s historickými obdobími. Je to důležité proto, aby si žáci uměli představit dobu, ve které hudební skladatel žil a tvořil a také, aby lépe pochopili souvislosti vzniku díla na pozadí dějinných událostí doby autorova života. To pomůže žákům snáze pochopit význam díla, jeho strukturu a to, co autor chtěl dílem sdělit a vyjádřit. Nebo zcela opačně – pokud žáci mají potřebné poznatky z dějin hudby a hudebních forem, může jim to pomoci v zařazení díla do příslušného historického období.

Hudební výchova a člověk a společnost

V rámci propojení mezi hudební výchovou a společenskými vědami se dá s žáky diskutovat o společenských funkcích hudby, například o návštěvě koncertů a hudebních

představení, o kulturních akcích, o hudebních interpretech. Zajímavým tématem pro diskusi může být i hudba v proměnách času a současné i minulé hudební druhy a žánry.

Hudební výchova a příroda

Nespočet hudebních skladatelů našlo inspiraci pro svá hudební díla v přírodě (například A. Vivaldi: Čtvero ročních období, B. Martinů: Otvírání studánek, C. Saint – Saëns: Karneval zvířat). Při poslechu v hudební výchově se dají ve skladbách inspirovaných přírodou vysledovat vzájemné souvislosti mezi hudbou a zvuky v přírodě, dá se objevit zvukomalba, užití určitých hudebně výrazových prostředků, jejichž smyslem je dosažení určité nálady, představy, prožitku ze skladby. Dalším zajímavým nápadem, který propojuje hudbu s přírodou, je využití přírodních materiálů ke stavbě hudebních nástrojů. Žáci mohou v rámci hudební výchovy zkusit vyrobit nástroje z přírodních materiálů, které si donesou.

Hudební výchova a zeměpis

Nejen zeměpis dokáže žákům přiblížit různá místa na naší planetě. Například ústředním tématem učebnice hudební výchovy pro 6. ročník vydané nakladatelstvím Jinan je cestování kolem celého světa. Žáci se zde postupně seznamují s kulturami celého světa, dozvídají se něco o historii daných oblastí, o významných hudebních skladatelích a zpívají písničky z různých koutů světa napříč všemi kontinenty (například hudba Asie, Ameriky, hudba různých evropských států). Ale i bez využití pestrých námětů této učebnice se dá do hodin hudební výchovy zařadit například projekt zabývající se etnomuzikologií,⁶⁹ aby se žáci zábavnou formou dozvěděli více o hudbě jiných kultur.

Hudební výchova a výtvarná výchova

Poslech hudby podněcuje fantazii a představivost žáků. Při poslechu hudby se v hlavě žáků mohou promítat různé prožitky, obrazy, vzpomínky a představy. Ty pak

---

⁶⁹ „**etnomuzikologie** – jedna ze zákl. disciplín hud. vědy. Zkoumá 1. hudbu kmenových společenstev (→ primitivní hudba), 2. → lidovou hudbu, 3. hudbu mimo evr. civilizovaných společenstev, tj. všechny formy kromě evr. umělé hudby“. (SMOLKA, J. a kol. *Malá encyklopedie hudby*. Praha : Supraphon, 1983, s. 175.)

mohou žáci přenést na papír. Nejlépe se tak dá znázornit nálada a barevnost hudby. Nástrojové obsazení a barva jednotlivých nástrojů, sytost tónů a zvuku se projeví ve volbě barev a barevných odstínů. Pohyb melodie, harmonie, dynamika a celkové uspořádání skladby působí na posluchačovu představivost tvarovou. Vzniklou kresbu či malbu nelze chápat jako popis hudby. Je spíše odrazem žákova vnitřního prožitku a vnímání poslouchané skladby. Proto je vhodné nechat žáka následně vysvětlit, jak hudbu pochopil a proč ji na papír přenesl zrovna tímto způsobem.

Hudební výchova a dramatická výchova

Popsat pocity a prožitek z poslouchané skladby nemusí žáci pouze verbálně. Mohou využít například pantomimu a vyjádřit tak beze slov obsah poslouchané skladby. Dále mohou se spolužáky secvičit krátké scénky a v podobě hereckých výstupů předvést zbytku třídy, co jim skladba připomíná, jaké asociace v nich poslech dané hudební ukázky vyvolává. V rámci hodin hudební výchovy je možné zdramatizovat i celou poslechovou skladbu (například B. Smetana: Šárka, L. Janáček: Liška Bystrouška). Dramatické činnosti jsou dobře využitelné zvláště v hudbě programní nebo v hudbě, která v sobě nese určitý dramatický náboj.

Hudební výchova a tělesná výchova

Pohybové činnosti jsou jednou ze základních složek hudební výchovy. Tím, že hudbu znázorňujeme pohybem, vizualizujeme její rozměr. Pomáháme tak žákům chápat její jednotlivé složky a průběh hudby v čase. Pohybu se často využívá ke znázornění rytmu či pulsace skladby. Pohybem, jeho rychlostí, ostrostí nebo naopak vláčností se dá v hudbě znázornit cit, emoce. Další možností propojení hudby a pohybu je tanec. Například zařazením historického tance do výuky můžeme žákům zprostředkovat zážitek z hudby staré několik staletí.⁷⁰

---

⁷⁰ srovnej: REISER, M. *Poslech na základní umělecké škole*. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2003.

Shrnutí:

Integrativní přístup k výuce hudební výchovy a posilování vazeb mezi jednotlivými předměty může výuku obohatit o množství aktivit a námětů na tvořivé činnosti, přispět k žákovu lepšímu porozumění hudebním dílům a ke komplexnímu rozvoji jeho hudebních i jiných schopností. Dobré je však volit jen ty prostředky, které žákům opravdu mohou pomoci v osvojování si nového učiva a dokážou je přiblížit k hudbě, k její podstatě a ukázat jim hudbu v širších souvislostech v kontextu s poznatky a zkušenostmi, které žáci získali v jiných vyučovacích předmětech.

3.2 Přehled poslechových aktivit

3.2.1 Rozdělení poslechových aktivit

Poslech při hodinách hudební výchovy nespočívá pouze v samotném přehrání hudebního díla žákům. Do vyučování lze zařadit rozmanité poslechové aktivity. Aktivity by měly žákům pomoci navázat kontakt s poslouchanou hudbou. Měly by žákům pomoci blíže si hudební dílo „ohmatat“ a proniknout tak hlouběji do jeho struktury, objevit zákonitosti stavby hudebního díla, souvislosti mezi jednotlivými vyčleněnými kvalitami a hudebním dílem jako celkem. Zároveň by měly žákům dát možnost hudbu prožít a svůj prožitek nějakým způsobem vyjádřit (nemusí to být vždy pouze verbálně, nabízí se zde celá řada dalších možností – kresba, pantomima, pohyb aj.). Při přípravě poslechové hodiny by měl učitel vědět nejen to, jakou hudební ukázkou s žáky bude poslouchat, ale měl by si pečlivě promyslet i to, jaké aktivity zvolí, jaký mají zvolené aktivity cíl a v jaké fázi poslechové hodiny je zařadí a proč. Pro usnadnění výběru poslechových aktivit při přípravě na vyučování může učiteli napomoci, když si hudební aktivity rozdělí do několika skupin podle různých kritérií.

1) poslechové aktivity dle zařazení do různých fází poslechové hodiny

a) aktivity před poslechem

Cílem aktivit, které učitel zařadí do vyučování ještě před samotným poslechem je to, aby probudil v žácích zájem o poslechovou skladbu a motivoval je k dalším činnostem a tvořivým úkolům, které během poslechové hodiny budou plnit. Aktivity by zároveň měly žáky připravit na poslech a usnadnit jim navázat kontakt s hudbou, kterou budou poslouchat a následně pomoci rozpoznat hudebně výrazové prostředky, případně hudební formu skladby. Příkladem aktivity, kterou učitel zařadí před poslechem, může být přehrání a zpěv výrazných motivů v melodii skladby, znázornění výrazných rytmických figur vytleskáváním, hrou na tělo nebo hrou na hudební nástroje. Vhodným prostředkem pro navození atmosféry a motivaci žáků může být například pohádka či příběh, který se váže k poslechové ukázce nebo jejímu autorovi. Žáci mohou také shlédnout obraz nebo jiné výtvarné dílo, které bylo vytvořeno ve stejném období jako hudební ukázka. Poslech jen malé části hudebního díla, například hlavního tématu, může navodit atmosféru pro další práci a probudit v žácích zájem o poslouchanou ukázkou.

b) aktivity během poslechu

Během poslechu je důležité, aby žáci nebyli pouze pasivními účastníky, ale aby se soustředili na nějaký konkrétní problém, který učitel zadá. Například, aby hledali a vyčleňovali dominující prvky díla. Objevovali, jak hudebně výrazové prostředky ovlivňují celkovou náladu díla. Přemýšleli, co hudební dílo posluchači sděluje. Poznávali hudební nástroje, které hrají. Případně srovnávali poslechovou ukázkou s jinou ukázkou, kterou znají už z dřívějších poslechových hodin.

c) aktivity po poslechu

Je důležité, aby učitel měl možnost zkontrolovat, zda žáci během poslechu opravdu pracovali a plnili zadané úkoly. Kontrolu umožní další aktivity, které může učitel zařadit do hodiny po poslechu hudební ukázkou. Aktivity mohou souviset s dalšími hudebními činnostmi – s činnostmi vokálními (zpěv hlavní melodie), instrumentálními (přehrání hlavní melodie na hudební nástroje, ztvárnění rytmu pomocí nástrojů Orffova

instrumentáře) nebo hudebně pohybovými (znázorňování hudebně výrazových prostředků například pohybem ruky, tancem a pohybovou improvizací při znějící hudební ukázce).

Důležité je také nechat žáky vyjádřit se slovně. Nechat je říci, jak na ně ukázka působila, jestli v nich poslech ukázky vyvolal nějaké představy či vzpomínky, co jim hudba připomínala, zda se jim hudba líbila. Aktivita po poslechu nemusí souviset pouze s hudebními a verbálními činnostmi. Hudbu a její náladu se žáci mohou pokusit vyjádřit například kresbou, kterou následně mohou okomentovat před učitelem nebo před ostatními spolužáky a vysvětlit, co nakreslili a proč. Zapojit lze i dramatické činnosti, například vyjádřit náladu z poslouchané ukázky pantomimou nebo sehrát ve dvojicích či skupinkách scénky, které se podle žáků nejlépe k ukázce hodí a nejlépe vystihují její obsah.

2) poslechové aktivity dle zaměření

a) aktivity zaměřené na rozpoznávání hudebně výrazových prostředků

Mezi hudebně výrazové prostředky patří například melodie, rytmus, harmonie, dynamika, tempo, barva aj. Aktivita zaměřená na rozpoznávání hudebně výrazových prostředků by měla žákům pomoci porozumět hudební řeči. Žáci by měli být schopni v hudební ukázce jednotlivé prvky rozpoznat a vyčlenit je z hudebního díla. Měli by chápat, jak tyto prvky utvářejí a ovlivňují skladbu jako celek a následně je propojit a vidět, jak spolu souvisejí. Učitel by měl volit pro poslech takovou hudební ukázku, ve které je jeden výrazný prvek, příznačný pro dané hudební dílo. Žáci ho pak snadněji rozpoznají.

b) aktivity zaměřené na rozpoznávání hudebních forem

Nauka o hudebních formách pomáhá proniknout do struktury hudebního díla a lépe pochopit, jak je dílo uspořádané. Žáci si mohou poslechnout hlavní téma hudební ukázky a dále s ním pracovat. Mohou doplňovat předvěti nebo závěti, improvizovat, snažit se své nápady zaznamenat do not. Nebo mohou sledovat uspořádání hudební ukázky v notovém zápise souběžně s poslechem a zaměřit se na vysledování hudební formy díla. Podmínkou je, že se žáci již dříve s danou hudební formou teoreticky seznámili.

c) aktivity zaměřené na rozpoznání nástrojového obsazení hudební ukázky

Součástí hudební výchovy je nauka o hudebních nástrojích. Žáci se učí o jednotlivých hudebních nástrojích a jejich rozdělení do nástrojových skupin. Při poslechu se lze s žáky zaměřit na to, aby rozpoznali hudební nástroje, které v ukázce hrají. Příkladem takovéto aktivity může být rozpoznat sólový hudební nástroj, který hraje výraznou melodii a je doprovázený orchestrem (například Labuť z cyklu Karneval zvířat od C. Saint – Saënsa).

d) aktivity zaměřené na historické období

Umění je odrazem doby, ve které vzniklo. Tak i hudba, kterou učitel s žáky poslouchá, odráží historické a slohové období, ve kterém byla napsána. Žáci by se měli dozvídat nejen o hudební ukázce samotné, ale i vnímat ji v kontextu s historickým obdobím, ve kterém ukázka vznikla. Příkladem aktivity zaměřené na historické období může být poslech a následný zpěv ukázek gregoriánského chorálu a práce s grafickými ukázkami tehdejšího způsobu notace. Nebo poslech skladeb impresionistů a hledání souvislostí s malířskými díly, která vznikla ve stejném období.

e) aktivity zaměřené na původ a okolnosti vzniku hudebního díla

Hudební dílo je ovlivněno nejen historickým obdobím, ve kterém vzniklo, ale i autorem samotným a okolnostmi, za kterých jej zkomponoval. Žáci mohou například dostat za úkol najít si informace o životě hudebního skladatele, zjistit, v jaké době žil a co ho inspirovalo k tvorbě. Příkladem hudební ukázky vhodné k takovéto aktivitě může být Symfonie č. 9 e-moll „Novosvětská“ od Antonína Dvořáka, kterou napsal během svého pobytu v Americe.

f) aktivity zaměřené na interpretaci hudebního díla

Každý interpret může jedno a totéž hudební dílo pojmout odlišně. Žákům lze přehrát ukázkou stejného hudebního díla, ale od různých interpretů. Mnoho hudebních děl vážné hudby bylo předěláno a zmodernizováno ve snaze přiblížit vážnou hudbu širšímu okruhu

posluchačů. Žáci mohou klasickou a moderní verzi díla srovnávat a rozhodovat se, která verze je jim bližší, která se jim více líbí.

3) poslechové aktivity dle propojení poslechových činností s dalšími činnostmi

a) aktivity hudební

Aktivity hudební spojují poslechové činnosti s činnostmi vokálními, instrumentálními a hudebně pohybovými. Příkladem hudební aktivity může být zpěv hlavní melodie poslouchané ukázky nebo její přehrání na hudební nástroje, vytváření hudebních doprovodů aj.

b) aktivity mimohudební

Aktivity mimohudební spojují poslechové činnosti s dalšími činnostmi, které s hudbou na první pohled zdánlivě nesouvisí. Poslech hudby lze propojit například s výtvarnými činnostmi, dramatickými činnostmi, literaturou a dalšími oblastmi umění. Žáci mohou například znázorňovat hudbu na papír pomocí pastelek, zdramatizovat a zahrát celý příběh, který hudební dílo obsahuje (například Šárka od Bedřicha Smetany).

Je třeba zdůraznit, že toto rozdělení poslechových aktivit je pouze orientační. Není nijak závazné ani nemusí postihnout celou šíři aktivit, které se s žáky dají při poslechových hodinách realizovat. Dále je potřeba brát zřetel na to, že vše se navzájem prolíná a jednu hudební aktivitu lze zařadit do více kategorií najednou. Smyslem rozdělení hudebních aktivit je tedy pouze usnadnit práci učiteli při výběru vhodných aktivit, které spojí s poslechovou ukázkou v hodině hudební výchovy zaměřené na poslechové činnosti.

3.2.2 Poslechové aktivity

AKTIVITA 1

hudba: C. Saint - Saëns: Karneval zvířat, Labuť

zařazení aktivity: aktivita probíhající před poslechem i během poslechu, aktivita zaměřená na rozpoznání nástrojového obsazení hudební ukázky a na rozpoznání hudebně výrazových prostředků (především rytmus a tempo), aktivita spojující poslech hudby s hudebně pohybovými činnostmi

popis aktivity:

- žáci si nejprve poslechnou hudební ukázku, aniž by znali její název a mají za úkol přemýšlet o tom, jaké zvíře jim hudba nejvíce připomíná
- žáci mohou zkusit vymyslet a následně ve třídě hlasovat o tom, jaký název by byl pro skladbu nejvýstižnější (vítězné návrhy pak může učitel sepsat na tabuli)
- poté učitel žákům název skladby prozradí a stručně je seznámí s poslechovou ukázkou, s celým hudebním dílem Karneval zvířat a s jeho autorem
- při dalším poslechu mají žáci za úkol představovat si plující labuť a přemýšlet o tom, jak mohou hudební nástroje vyjádřit tento pohyb
- dále se žáci při poslechu zaměří na to, aby rozpoznali, jaký sólový nástroj labuť reprezentuje
- při dalším poslechu pak žáci utvoří dvojice, jeden žák představuje violoncello a druhý hráče, hráči si sednou na židli, připraví si pomyslný smyčec, violoncella před ně a zády k nim pokleknou, ruce nechají podél těla, při znějící ukázce na ně spolužák hraje⁷¹

---

⁷¹ inspirace seminářem *Making Music in the Classroom*, vyučovaným na St. Patrick's College, Dublin, Irsko, zimní semestr 2008/2009, vyučující: M.A. John Buckley, PhD.

AKTIVITA 2

hudba: P. I. Čajkovskij: Labutí jezero

zařazení aktivity: aktivita probíhající před, během i po poslechu, aktivita zaměřená nepřímo na rozpoznání hudebně výrazových prostředků, na hudební řeč a hudební sdělení dvou různých hudebních ukázek, aktivita zaměřená na srovnávání, aktivita podporující komunikaci mezi žáky, aktivita rozvíjející verbální schopnosti žáků

popis aktivity:

- žáci budou srovnávat hudební ukázkou z předchozí aktivity (C. Saint – Saëns: Karneval zvířat, Labuť) s Labutím jezerem od P. I. Čajkovského
- žáci se nejdříve od učitele dozvědí o hudební ukázce a učitel jim převypráví příběh Labutího jezera
- pokud je to možné, pustí žákům video s ukázkou z baletu Labutí jezero
- pak si žáci poslechnou Labutí jezero a znovu si připomenou Labuť od C. Saint – Saëse
- cílem je porovnat, jakou náladu mají obě ukázky, co asi vyjadřují, co chtějí posluchačům sdělit
- žáci si ve dvojicích vezmou papír, rozdělí ho podélně na dva sloupce a snaží se porovnat obě hudební ukázky, při sepisování si je poslechnou ještě jednou
- v závěru spolu s učitelem žáci zhodnotí, co napsali a pokusí se sami vybrat a sestavit z návrhů ostatních co nejvýstižnější charakteristiku obou hudebních ukázek

AKTIVITA 3

doporučená hudba:

G. Bizet: Carmen, předehra k prvnímu jednání

G. Rossini: Vilém Tell, předehra

J. Strauss: Radeckého pochod

A. Dvořák: Slovanský tanec č. 8

zařazení aktivity: aktivita probíhající během poslechu, aktivita zaměřená na rozpoznání hudebně výrazových prostředků, aktivita spojující poslech hudby s kreslením

popis aktivity:

- žáci budou potřebovat velkou čtvrtku nebo arch bílého balicího papíru, tmavou lihovou fixu a šátek
- žáci utvoří dvojici, papír rozloží na zem
- jeden z dvojice si připraví do ruky fixu, sedne si před papír, spolužák mu zaváže oči šátkem
- když je vše připraveno, učitel pustí hudební ukázkou
- žák, který má zavázané oči, se snaží průběh hudební ukázky zaznamenat fixou na papír
- spolužák ho hlídá, aby kreslil pouze na papír a nepřetahoval na podlahu, případně mu posune ruku s fixou zpět na plochu papíru
- ostatní spolužáci přihlížejí, po doznění hudební ukázky hodnotí spolužákův výtvar
- poté si může aktivitu vyzkoušet další dvojice žáků
- nakonec žáci srovnají všechny obrázky a pokusí se přijít na to, proč je kreslili právě takto a jak to souvisí s průběhem poslouchané ukázky, s jejím tempem, melodií, rytmem a dynamikou⁷²

AKTIVITA 4

doporučená hudba:

A. Chačaturjan: Šavlový tanec

N. Rimskij – Korsakov, S. Rachmaninov: Let čmeláka

---

⁷² inspirace seminářem *Making Music in the Classroom*, vyučovaným na St. Patrick's College, Dublin, Irsko, zimní semestr 2008/2009, vyučující: M.A. John Buckley, PhD.

J. Brahms: Uherský tanec č. 5

zařazení aktivity: aktivita probíhající při poslechu, aktivita spojující poslech hudby s pohybovými činnostmi

popis aktivity:

- žáci odsunou lavice a židličky do stran a rozptýlí se po prostoru ve třídě
- učitel pustí ukázkou, žáci mají za úkol improvizovat a jakkoliv pohybově ztvárnit znějící hudbu
- učitel vybere několik žáků (ideálně 6), kteří během prvního poslechu ztvárnili ukázkou různým způsobem
- tito žáci se postaví dopředu do řady vedle sebe, zbytek třídy stojí dál volně v prostoru tak, aby každý viděl na šestici žáků, stojících vpředu
- učitel pustí ukázkou ještě jednou, tentokrát bude v roli jakéhosi dirigenta a bude řídit všechny žáky
- první ze šestice žáků na pokyn učitele předvede svou pohybovou kreaci, tu stejnou, jakou předváděl při prvním poslechu; učitel po několika taktech ukázkou „přepne“ na žáka, který stojí vedle; ten začne předvádět svoji pohybovou kreaci, první žák ustane v pohybu a zůstane stát na místě; tímto způsobem se postupně vystřídá všech šest žáků, zbytek třídy je soustředěně sleduje, protože ví od učitele, že se jim to vzápětí bude hodit
- učitel při „přepínání“ mezi šestici žáků dbá na to, aby každý žák předváděl své pohyby po stejnou dobu, aby se žáci střídali například po osmi taktech skladby; cílem je také to, aby střídání probíhalo plynule, tzn., když učitel „přepne“, jeden žák svůj pohyb zastaví a rovně si stoupne, další okamžitě naváže a začne se pohybovat
- dalším krokem je zapojení zbytku třídy; jako předtím začne svůj pohyb první žák, pak po něm pohyb celá třída zopakuje; plynule naváže druhý žák, třída zopakuje; takto se vystřídá všech šest žáků; vše řídí učitel, který ukázkou „přepíná“ mezi třídou a šestici žáků

- nakonec může učitel obměňovat pořadí pohybových kreací tím, že ukazuje na přeskáčku na různé žáky ze šestice a třída pak po nich už bez ukázání opakuje, případně tančí přímo s žákem zároveň
- další obměnou může být to, že učitel začne mezi šesticí žáků „přepínat“ rychleji, střídá je po menších časových úsecích, třeba už po čtyřech místo po osmi taktech, třída tančí zároveň s žákem, který pohybovou kreaci předvádí a všichni musí dávat pozor, na koho učitel „přepne“⁷³

AKTIVITA 5

hudba:

C. Debussy: Potopená katedrála

C. Debussy: Dívka s vlasy jako len

zařazení aktivity: aktivita probíhající před, během i po poslechu, aktivita zaměřená na historické období a na rozpoznání hudebně výrazových prostředků, aktivita spojující poslech hudby s výtvarnou činností, aktivita rozvíjející verbální schopnosti žáků

popis aktivity:

- žáci se nejdříve seznámí s obdobím impresionismu, učitel si pro tento účel může připravit prezentaci a spolu s výkladem žákům promítat přes dataprojektor malířská díla typická pro impresionismus
- pokud učitel tuto možnost nemá, může obrazy najít například v Dějinách výtvarného umění⁷⁴ a poslat knihu se založenými stránkami žákům po třídě
- učitel žáky stručně seznámí s hudebním skladatelem Claudem Debussym a jeho dílem, představí poslechové ukázky
- pak si žáci připraví výtvarné potřeby – budou potřebovat tempéry, štětec a vodu na rozmíchání barev, čtvrtku, korkové zátky

---

⁷³ inspirace seminářem *Making Music in the Classroom*, vyučovaným na St. Patrick's College, Dublin, Irsko, zimní semestr 2008/2009, vyučující: M.A. John Buckley, PhD.

⁷⁴ PIJOAN, J. *Dějiny výtvarného umění 8*. Praha : Knižní klub, 2000.

- při poslechu žáci míchají barvy a korkovými zátkami obtiskují barevné skvrny na papír, snaží se vyjádřit náladu poslouchané hudby, cílem je zaplnit celou plochu čtvrtky
- po zaschnutí barev lze ve třídě udělat výstavku obrázků, každý žák si k obrázku připraví popis, který bude obsahovat nejméně pět přídavných jmen, která se vztahují k poslouchaným ukázkám, a co nejlépe vystihují náladu hudby; dále stručně popíše, co je na obrázku a proč

AKTIVITA 6

doporučená hudba:

G. P. Telemann: Suita a moll pro flétnu, smyčcové nástroje a basso continuo, předehra, třetí část

A. Vivaldi: Koncert pro flautino, smyčcové nástroje a basso continuo D dur

zařazení aktivity: aktivita probíhající během poslechu a po poslechu, aktivita zaměřená na historické období, na rozpoznání nástrojového obsazení ukázky a na hudebně výrazové prostředky (především na melodické a tempové změny), aktivita spojující poslech hudby s pohybem

popis aktivity:

- k aktivitě jsou potřeba různobarevné šátky ušité z lehkých materiálů, rozměry přibližně půl metru na pět metrů (alespoň 4 šátky, ideálně 6)
- učitel žáky seznámí s poslechovou ukázkou a s nástrojovým obsazením ukázky
- žáci utvoří dvojice (počet dvojic podle toho, kolik je k dispozici šátků) a vyberou, který šátek bude představovat sólovou flétnu, zbytek šátků bude představovat smyčcové nástroje
- poté žáci uchopí šátky za rohy a ve dvojicích je natáhnou a napnou tak, že šátky všech dvojic jsou napnuté vedle sebe a vytvářejí pole z pruhů látky
- když učitel pustí hudbu, žáci začnou s šátky pohybovat v rytmu hudby, hrají na ně, celé pole šátků se rozvlní

- žáci, držící šátky, stojí těsně vedle sebe a mohou tak spolupracovat
- když melodie stoupá, stoupají rukama i s vlnícími se šátky nahoru, když dolů, s šátky klesají
- sólový šátek, který zde představuje flétnu, se ale dává do pohybu až tehdy, když flétna nastoupí svůj part, bez ohledu na ostatní šátky stoupá a klesá podle své melodie a vlní se v jejím rytmu
- celkově pohled na rozvlněné pole šátků vypadá velmi působivě, zbytek třídy dění pozoruje, pak se mohou dvojice vystřídat
- hudbu tak žáci uslyší několikrát
- dále může následovat výklad učitele o období baroka a jeho velkých i méně známých hudebních skladatelích
- aktivitu lze vyzkoušet i na jakoukoliv jinou hudbu, ve které výrazně dominuje jeden sólový nástroj, který je doprovázen dalšími hudebními nástroji, nejlépe smyčcovými⁷⁵

AKTIVITA 7

hudba: M. Ravel: Bolero

zařazení aktivity: aktivita probíhající během poslechu a po poslechu, aktivita zaměřená na rozpoznání hudebně výrazových prostředků (především dynamiky a barvy), aktivita spojující poslech hudby s výtvarnou činností

popis aktivity:

- k aktivitě je potřeba velká čtvrtka nebo arch bílého balicího papíru a barevné pastelky nebo voskovky
- žáci se rozdělí do skupin po osmi, všech 8 žáků se posadí okolo jedné lavice
- na lavici se položí čtvrtka nebo papír, papír musí mít obdélníkový tvar a je rozdělen na osm trojúhelníků, jejichž vrcholy se spojují uprostřed papíru (učitel nakreslí

---

⁷⁵ inspirace seminářem *Making Music in the Classroom*, vyučovaným na St. Patrick's College, Dublin, Irsko, zimní semestr 2008/2009, vyučující: M.A. John Buckley, PhD.

dělicí čáry tmavou fixou, aby byly zřetelně vidět; postup kreslení čar: nejprve se najdou středy všech čtyř stran obdélníku, protilehlé středy se spojí, tím vzniknou na papíře čtyři menší obdélníky, potom se propojí protilehlé rohy papíru, tím vznikne osm trojúhelníků, které pro aktivitu potřebujeme)

- každý žák se posadí k jednomu trojúhelníku, na lavici leží velké množství barevných pastelek nebo voskovek
- učitel pustí žákům celou hudební ukázkou, žáci pracují a zároveň ukázkou poslouchají
- žáci všichni současně kreslí, začnou přitom od středu papíru a postupují směrem k jeho okrajům, nepřetahují okraje svého trojúhelníku
- při kreslení se snaží zachytit a přenést na papír co nejvíce z poslouchané skladby; barvy a tvary volí podle toho, jak na ně hudební ukázkou působí
- cílem je, aby žáci postřehli dynamické změny (crescendo) a změny barvy (u hudebních nástrojů v orchestru) a snažili se je co nejvěrohodněji přenést na papír
- nakonec žáci svá kolektivní díla zhodnotí a mají přemýšlet o tom, jestli vyjadřují celkovou náladu poslechové skladby⁷⁶

AKTIVITA 8

hudba: A. Dvořák: Vodník

zařazení aktivity: aktivita probíhající před, během i po poslechu, aktivita rozvíjející verbální schopnosti žáků, aktivita spojující poslech hudby s literaturou, filmem a dramatickou výchovou

popis aktivity:

- učitel žákům přečte úryvek z básně Vodník od K. J. Erbena, nejlépe nějakou dramatickou část, kde se objevují všechny hlavní postavy básně
- žáci se pokusí charakterizovat hlavní postavy, uvedené výroky učitel zapisuje na tabuli do sloupečků k jednotlivým postavám

---

⁷⁶ srovnej: BENNET, R., TUTT, D. *First Assignments*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993.

- dále se žáci snaží vymyslet co nejvíce přídavných jmen, která přibližují atmosféru prostředí, ve kterém se děj básně odehrává (například jezero – mokré, hluboké, temné; večer – letní, nevlídný, mlhavý)
- pokud má učitel k dispozici video, může žákům pustit ukázkou z filmu Kytice, která žákům ještě více přiblíží atmosféru básně
- poté si žáci poslechnou hudební ukázkou
- následně se rozdělí do skupinek a společně vymyslí, jak ukázkou zahrát (mohou hrát scénky nebo mohou využít pantomimu)
- jednotlivé skupiny se vystřídají, hrají a improvizují, jejich hraní podbarvuje znějící hudební ukázkou
- další variantou je vyrobit kostýmy a kulisy a celou báseň i s hudbou zahrát jako divadelní představení (vhodné například secvičit jako představení v rámci školní akademie apod.)⁷⁷

---

⁷⁷ srovnej: REISER, M. *Poslech na základní umělecké škole*. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2003.

4. Průzkum zařazování poslechových aktivit do hodin hudební výchovy na 2. stupni základní školy a v nižších ročnících víceletých gymnázií

4.1 Elektronický dotazník – rozeslání

S cílem blíže prozkoumat stav současné situace ve výuce a míru zařazování poslechu a poslechových aktivit do hodin hudební výchovy jsem do své bakalářské práce zařadila krátký dotazník. Dotazník byl určen učitelům hudební výchovy na 2. stupni základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií.

Pro větší přehlednost dotazníku, menší časovou náročnost při jeho vyplňování a především pro možnost zaslat dotazník co největšímu počtu respondentů, jsem se rozhodla pro elektronickou formu dotazníku. Dotazník jsem vytvořila na internetových stránkách www.vyplnto.cz⁷⁸ a následně rozeslala odkaz na tyto stránky na 350 základních škol a 30 víceletých gymnázií po celé České republice. K rozeslání jsem použila e-mail s krátkým úvodem o tom, pro koho je dotazník určen a s návodem, jak jej po kliknutí na odkaz vyplnit. E-mailové adresy jednotlivých škol jsem našla na jejich webových stránkách.

Samotný dotazník (viz. PŘÍLOHA 1 – DOTAZNÍK), který se skládal z osmi otázek a kombinoval uzavřené odpovědi s možností vlastního vyjádření se k dané problematice, nejprve řešil to, zda učitelé hudební výchovy do svých hodin poslech vůbec zařazují. Dále zkoumal, jak a podle čeho učitelé vybírají hudbu k poslechu, jaký druh hudby s žáky nejčastěji poslouchají a zda se zaměřují i na další aktivity před začátkem poslechu, během poslechu a po poslechu. Zjišťoval i to, zda učitelé poslech hudby propojují s pohybovou, výtvarnou, dramatickou či literární činností.

Dotazník byl na internetu přístupný po dobu jednoho měsíce. Poté jsem provedla statistické vyhodnocení dotazníku.

---

⁷⁸ *Dotazník pro učitele hudební výchovy* [online]. Elektronický dotazník, vytvořený pro účely průzkumu k bakalářské práci, 2010. Dostupné na WWW:<<http://dotaznik-pro-ucitele-hudebni-vychovy.vyplnto.cz>>.

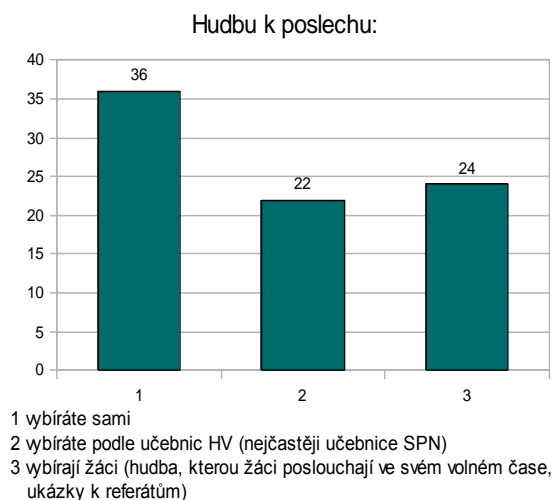
4.2 Statistické vyhodnocení

Dotazník vyplnilo celkem 42 respondentů, učitelů hudební výchovy na 2. stupni základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií. I přesto, že průměrná doba, potřebná pro vyplnění dotazníku, byla pouhé 4 minuty, z údajů o dotazníku také vyplývá, že dalších 32 učitelů dotazník pouze otevřelo, ale nevyplnilo.

Celkem se průzkumu zúčastnilo 38 učitelů, kteří učí na základních školách a 4 učitelé, kteří učí v nižších ročnících víceletých gymnázií. Odpověděli učitelé z různých koutů České republiky – např. z Ústí nad Labem, Děčína, Napajedel, Svitav, Havlíčkova Brodu, Humpolce, Jihlavy, Vsetína, Litoměřic, Chomutova, Teplic v Čechách, Moravských Budějovic, Uherského Hradiště a dalších. Ve většině případů učitelé vyučují napříč všemi třídami druhého stupně základní školy nebo ve všech ročnících nižších gymnázií.

Všech 42 respondentů odpovědělo na otázku, zda do svých hodin hudební výchovy zařazují poslech, kladně. Hudbu k poslechu vybírají učitelé téměř výhradně sami, nejčastěji s pomocí učebnic vydaných Státním pedagogickým nakladatelstvím od autorů A. Charalambidis, J. Pilka a kol. Občas učitelé zařadí i ukázkou, kterou žáci vybrali sami jako součást jejich referátů o oblíbených hudebních interpretech.

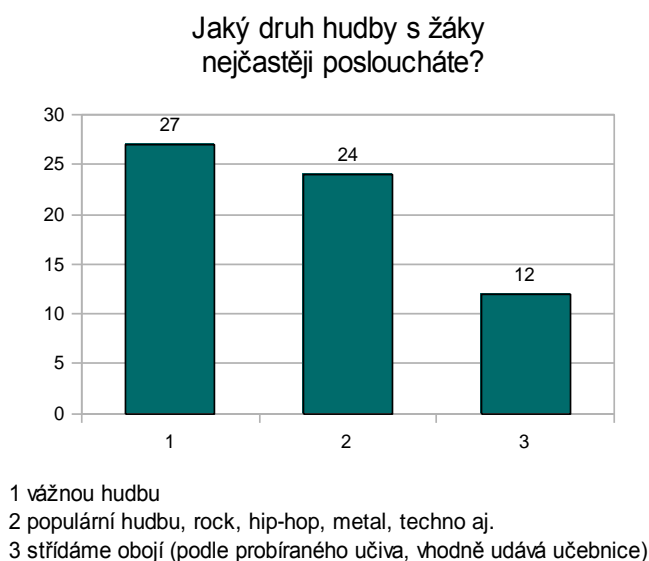
graf 1⁷⁹ (Čísla na ose x značí jednotlivé možnosti odpovědi z dotazníku, které jsou uvedeny v legendě pod grafem. Absolutní čísla na ose y znázorňují počet respondentů, kteří na zadanou otázku odpověděli kladně.)

⁷⁹ Graf má pouze ilustrativní charakter, přesné výsledky dotazníkového šetření viz. PŘÍLOHA 2 – DOTAZNÍK.

Hudba artificiální v poměru k hudbě nonartificiální je učiteli do výuky zařazována zhruba ve stejné míře. Většina učitelů uvádí, že se snaží vhodně kombinovat všechny hudební styly a ukázat žákům jak hudbu nonartificiální (buď podle učebnic, nebo podle preferencí žáků z jejich referátů), tak hudbu artificiální a to především jako ilustraci pro jednotlivá slohová období, která s žáky probírají v rámci dějin hudby.

graf 2⁸⁰ (Čísla na ose x značí jednotlivé možnosti odpovědi z dotazníku, které jsou uvedeny v legendě pod grafem. Absolutní čísla na ose y znázorňují počet respondentů, kteří na zadanou otázku odpověděli kladně.)

Učitelé připravují žáky na poslech hudby převážně výkladem – snaží se žákům přiblížit historické období, kdy skladba vznikla a seznámit je s životem skladatele. Někteří se snaží o navození atmosféry otázkami k zamyšlení, kterými podněcují představivost žáků. Snaží se žáky zaujmout krátkým příběhem, který se váže ke skladbě, nebo zjišťují, zda někdo ze třídy už o skladbě či jejím autorovi v minulosti slyšel.

⁸⁰ Graf má pouze ilustrativní charakter, přesné výsledky dotazníkového šetření viz. PŘÍLOHA 2 – DOTAZNÍK.

graf 3⁸¹ (Čísla na ose x značí jednotlivé možnosti odpovědi z dotazníku, které jsou uvedeny v legendě pod grafem. Absolutní čísla na ose y znázorňují počet respondentů, kteří na zadanou otázku odpověděli kladně.)

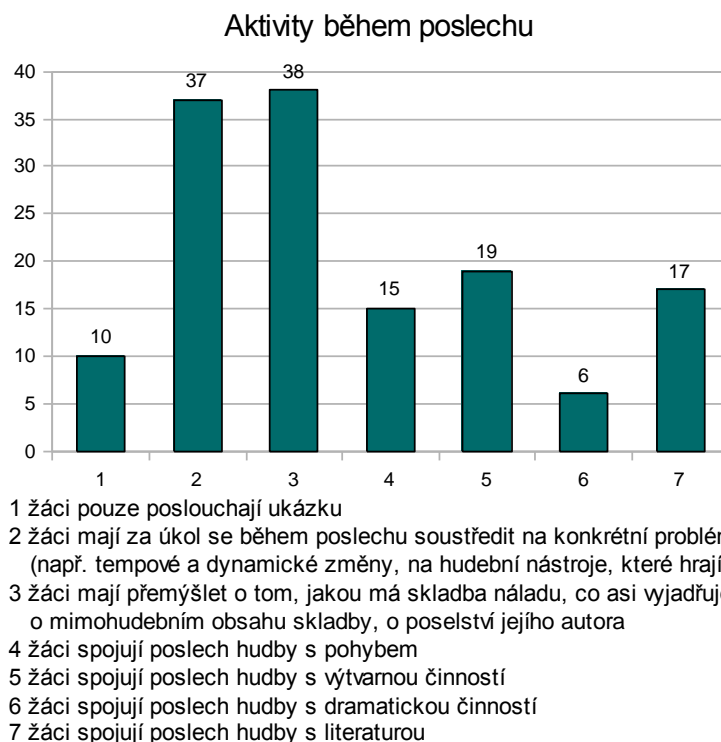

Během poslechu se žáci mají soustředit především na to, co podle nich skladba vyjadřuje, jakou náladu navozuje nebo mají za úkol sledovat konkrétní problém (například melodické, rytmické či tempové změny, nástrojové obsazení apod.). Méně často je poslech spojován s dalšími činnostmi, jako je činnost výtvarná, literární či pohybová. Jen okrajově je spojován s činností dramatickou.

---

⁸¹ Graf má pouze ilustrativní charakter, přesné výsledky dotazníkového šetření viz. PŘÍLOHA 2 – DOTAZNÍK.

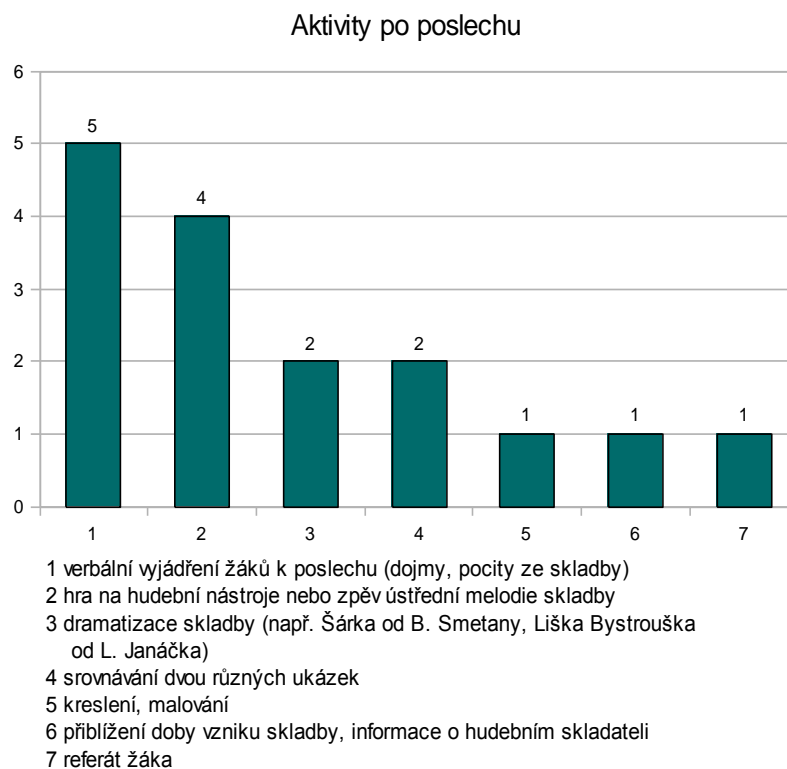
graf 4 ⁸²(Čísla na ose x značí jednotlivé možnosti odpovědi z dotazníku, které jsou uvedeny v legendě pod grafem. Absolutní čísla na ose y znázorňují počet respondentů, kteří na zadanou otázku odpověděli kladně.)

Po poslechu žáci nejčastěji diskutují s učitelem o svých dojmech z poslouchané skladby, snaží se vyjádřit své pocity a představy. Někdy je poslechová skladba zařazena hned na začátek hodiny bez úvodu a dalších informací k ní. Žáci se tak mohou pokusit o vymyšlení vlastního názvu pro skladbu, který by podle nich nejvíce vystihoval její atmosféru. Až poté jim učitel sdělí, jak se skladba opravdu jmenuje, kdo ji napsal a dále může žákům přiblížit dobu, ve které žil autor díla. Někteří učitelé po poslechu ukázky s žáky zpívají hlavní melodii nebo ji společně hrají ve zjednodušených úpravách na klavír nebo na kytaru. Další využívanou možností práce s poslechovou skladbou je její rytmizace pomocí Orffových nástrojů. Dále žáci ukázkou srovnávají s jinými skladbami.

⁸² Graf má pouze ilustrativní charakter, přesné výsledky dotazníkového šetření viz. PŘÍLOHA 2 – DOTAZNÍK.

graf 5⁸³ (Čísla na ose x značí jednotlivé možnosti odpovědi z dotazníku, které jsou uvedeny v legendě pod grafem. Absolutní čísla na ose y znázorňují počet respondentů, kteří na zadanou otázku odpověděli kladně.)

Z dotazníku také vyplývá, že žáci často pouze poslouchají ukázkou bez jakýchkoliv dalších aktivit a navazujících činností.

⁸³ Graf má pouze ilustrativní charakter, přesné výsledky dotazníkového šetření viz. PŘÍLOHA 2 – DOTAZNÍK.

4.3 Závěr průzkumu

Výsledky dotazníkového šetření je potřeba vnímat jako ilustrativní. Přestože e-mail s prosbou o vyplnění dotazníku byl rozeslán na velké množství škol, návratnost dotazníku byla poměrně malá. Dotazník otevřelo pouze 74 respondentů a jen 42 jej následně vyplnilo a odeslalo. Dle mého názoru ti učitelé, kteří poslech do svých hodin nezařazují, nemají k danému tématu co říci, a proto dotazník neotevřeli vůbec nebo po zhlédnutí otázek dotazník nevyplnili. Tím si vysvětlují, že všech 42 respondentů, kteří dotazník vyplnili, odpověděli kladně na otázku, týkající se zařazování poslechových aktivit do hodin hudební výchovy.

Ačkoli dotazník nabídl širokou škálu nápadů a možností jako ukázkou toho, jak učitelé s poslechem v hodinách hudební výchovy mohou pracovat, potvrdilo se, že při poslechu si často s žáky nestanovují žádné cíle, ke kterým by měli dospět, nepropojují poslech s žádnými dalšími aktivitami a činnostmi. Žáci většinou pouze poslouchají ukázkou. Poté vyjadřují své pocity a představy, které v nich daná hudební ukáзка vyvolala a někdy se skladbou dále pracují formou zahrání a zazpívání si hlavní melodie ve zjednodušených úpravách. Nejčastěji poslech slouží spíše pro doplnění učiva a jako ilustrace probrané látky z dějin hudby.

Vzhledem k malé návratnosti dotazníku se domnívám, že poslech do svých hodin zařazuje jen málo učitelů hudební výchovy a ještě méně z nich s poslechem nějak dále nebo hlouběji pracuje. Myslím si, že je to škoda a že existuje mnoho zajímavých aktivit, které by se daly při poslechu v hodinách hudební výchovy využít.

Dotazník mi pomohl udělat si představu o tom, jak probíhá výuka poslechu při hodinách hudební výchovy. Poskytl mi příležitost více nahlédnout do školní praxe, a čerpat tak zkušenosti pro práci s poslechem pro mou budoucí učitelskou činnost. Dotazník odkryl také některé nedostatky v práci s poslechem v hodinách hudební výchovy a ukázal mi i to, čeho se ve své budoucí praxi případně vyvarovat.

5. Závěr

Tvrzení, že situace v hudební výchově je v mnoha ohledech problematická, se ukázalo jako pravdivé. I přesto, že výsledky dotazníkového šetření jsou spíše orientační a nemohou nám poskytnout dostatečný přehled o stavu současné situace ve vyučování hudební výchovy a o míře zařazování poslechového aktivit do výuky, domnívám se, že rozmanité poslechové aktivity do svých hodin zařazuje jen málo učitelů a ještě méně z nich s poslechem nějak dále nebo hlouběji pracuje.

Kapitola Učebnice hudební výchovy pro 2. stupeň základní školy a poslechové činnosti, zaznamenaná v této práci, potvrzuje hypotézu, že učebnice nenabízejí dostatek tvořivých námětů pro aktivní práci s poslechovémi ukázkami. S výjimkou učebnice Jaroslava Herdena *My pozor dáme a nejen posloucháme* nakladatelství Scientia, která je na poslech a práci s ním zaměřena, nebylo v ostatních učebnicích zaznamenáno mnoho aktivit a úkolů, které by se zaměřovaly na hlubší práci s poslechovémi ukázkami a podněcovaly žáky k tvořivým činnostem. Poslechové ukázky v učebnicích měly převážně ilustrativní charakter a nejčastěji sloužily jako doplnění k probírané látce.

Dotazníkové šetření ukázalo, že učitelé hudební výchovy vybírají poslechové ukázky do svých hodin nejčastěji sami nebo spoléhají na učebnice, nejvíce na řadu učebnic hudební výchovy pro 2. stupeň základní školy vydanou Státním pedagogickým nakladatelstvím. Poslechové ukázky z této řady učebnic nenabízejí téměř žádné úkoly, které by žáky podněcovaly k tvořivým činnostem ani náměty pro rozmanité poslechové aktivity.

Závěrem lze říci, že hypotézy, stanovené na začátku bakalářské práce, se potvrdily. Cílem práce byla nejen snaha blíže prozkoumat stav současné situace ve výuce hudební výchovy a dozvědět se o poslechu více, ale přinést náměty na zajímavé poslechové aktivity, které by poslech hudby v hodinách hudební výchovy obohatily a byly použitelné ve vyučování. Tyto aktivity bych chtěla v budoucnu využít jako přípravu na pedagogickou praxi, která je součástí magisterského studia, rozšířit stávající průzkum a získané poznatky a zkušenosti později využít pro napsání diplomové práce.

POUŽITÉ PRAMENY

BALCAROVÁ, J. *Tvořivé náměty pro práci v hudební výchově v 6. ročníku ZŠ v souladu s RVP*. Diplomová práce [PDF]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2007 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW:<http://is.muni.cz/th/79232/pedf_m/Diplomka.pdf>.

BARVÍK, M. *Jak poslouchat hudbu*. Praha : Práce, 1960.

BĚLOHLÁVKOVÁ, P. Netradiční možnosti integrace aneb voda jako jedna z cest k soudobé hudbě. In BĚLOHLÁVKOVÁ, P., PECHÁČEK, S. *Kontexty hudební pedagogiky II. Sborník příspěvků z konference konané 28. – 29. března 2007 v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007.

BENNET, R. *Fortissimo*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996.

BENNET, R., TUTT, D. *First Assignments*. Cambridge : Cambridge University Press, 1993.

BRABEC, J. *Hudební výchova pro 7. ročník základní školy*. Úvaly : Jinan, 1996.

BRABEC, J. *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy*. Úvaly : Jinan, 1997.

DRÁBEK, V. *ABC výchovných koncertů*. Praha : Olympia, 1987.

DRÁBEK, V. Poslech hudby a integrace. In DRÁBEK, V. *Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze*. Praha : Pedagogická fakulta UK v Praze, 1998.

DRÁBEK, V. *Tvořivost a integrace v receptivní hudební výchově*. Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1998.

GOŠOVÁ, V. *Kurikulární reforma* [online]. Metodický portál RVP, 2011

[cit. 22. 4. 2011]. Dostupné na

WWW:<http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/K/Kurikulární_reforma>.

GREGOR, V., SEDLICKÝ, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha : Supraphon, 1973.

HERDEN, J. *Hudba jako řeč*. Praha : Scientia, 1998.

- HERDEN, J. *Hudba pro děti a mládež II., 1. svazek – Textová část*. Praha : SPN, 1979.
- HERDEN, J. *Hudba pro děti a mládež II., 2. svazek – Notová příloha k textové části*. Praha : SPN, 1979.
- HERDEN, J. *Hudba pro děti I*. Praha : SPN, 1978.
- HERDEN, J. Komunikace s hudbou ve výchovné praxi. In SLAVÍK, J. *Multidisciplinární komunikace – Problém a princip všeobecného vzdělávání*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005
- HERDEN, J. *My pozor dáme a nejen posloucháme. Posloucháme hudbu s žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií*. Praha : Scientia, 1997.
- HERDEN, J. *My pozor dáme a posloucháme. Posloucháme hudbu se žáky 1. stupně základní školy*. Praha : Scientia, 1994.
- HERDEN, J. *Poslechové aktivity v hudební výchově* [online]. Rodina. Každodeník o dětech i rodičích, 1999 [cit. 16. 4. 2011]. Dostupné na WWW:-
<<http://www.rodina.cz/clanek33.htm>>.
- HERDEN, J. Práce s novou učebnicí poslechu hudby na 1. stupni ZŠ *My pozor dáme a posloucháme*, Scientia, Praha 1994. In DRÁBEK, V. *Kreativita a integrativní hudební pedagogika v evropské hudební výchově. Mezinárodní hudebně pedagogická konference, Praha, 20. – 21. 4. 1994*. Praha : Společnost pro hudební výchovu ČHS, 1994.
- HERDEN, J., JENČKOVÁ, E. *Hudba pro děti*. Praha : Karolinum, 1992.
- HOUŠKA, T. *Poslech hudby - inspiromat nejen pro HV* [online]. Moje škola [cit. 20. 5. 2011]. Dostupné na WWW:
<<http://www.mojeskola.net/skolahrou/page0045.htm>>.
- CHRALAMBIDIS, A. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*. Praha : SPN, 1998.
- CHRALAMBIDIS, A. *Hudební výchova pro 7. ročník základní školy*. Praha : SPN, 1998.
- CHRALAMBIDIS, A. *Hudební výchova pro 8. ročník základní školy*. Praha : SPN, 1998.
- CHRALAMBIDIS, A. *Hudební výchova pro 9. ročník základní školy*. Praha : SPN, 1998.

JENČKOVÁ, E. Poslech hudby ve škole v pojetí Jaroslava Herdena. In BĚLOHLÁVKOVÁ, P., PECHÁČEK, S. *Kontexty hudební pedagogiky I. Sborník příspěvků z konference konané 6. – 7. dubna 2006 v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007.

JEŽIL, P. *Hudební výchova z pohledu rámcového vzdělávacího programu* [PDF]. Příspěvek do časopisu *Hudební výchova*, 2007 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <http://userweb.pedf.cuni.cz/hudebnivychova/Archiv/pdf.%202007/HV2_2007.pdf>.

KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha : SPN, 1998.

KOLÁŘ, J., ŠTÍBROVÁ, I. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy: Hudební dílna II*. Úvaly : Jinan, 1997.

MAC GREGOR, H. *Listening to Music History*. London : A & C Black, 1998.

MARTINOVSKÝ, O. *Poslech hudby z hlediska současných psychologických a estetických názorů*. Praha : Ústav pro učitelství na UK v Praze, 1971.

MC FADDEN, M., KEARNS, K. *Sounds Good. Junior Certificate Music*. Dublin : Edco, 2009.

MIHULE, J. *Hudební výchova 6 pro 6. ročník základní školy*. Praha : Fortuna, 1997.

MIHULE, J. *Hudební výchova 7 pro 7. ročník základní školy*. Praha : Fortuna, 1996.

MIHULE, J. *Hudební výchova 8 pro 8. ročník základní školy*. Praha : Fortuna, 1994.

MIHULE, J. *Hudební výchova 9 pro 9. ročník základní školy*. Praha : Fortuna, 1997.

NOWAK, J. *Překážky estetického vnímání hudby u studentů a žáků všeobecně vzdělávacích škol a možnosti jejich překonávání pomocí základních konceptů hudební sémiotiky* [online]. Příspěvek 7. webové konference *Hudební výchova 2010 KHV PdF OU*, 2010 [cit. 20. 5.2011]. Dostupné na WWW: <<http://konference.osu.cz/khv/2010/file.php?fid=4>>.

O'CONNOR, E. *The Right Note. Revised Music Curriculum*. Dublin : Folens, 2007.

O'CONNOR, E. *The Right Note. Revised Music Curriculum. Teacher's Manual*. Dublin : Folens, 2007.

PIJOAN, J. *Dějiny výtvarného umění 8*. Praha : Knižní klub, 2000.

POLEDŇÁK, I. *Hudebně pedagogické invence*. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005.

POLEDŇÁK, I. Poslech hudby jako problém estetický, psychologický, pedagogický. In DRÁBEK, V. *Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze*. Praha : Pedagogická fakulta UK v Praze, 1998.

POLEDŇÁK, I. Smysl a možnosti populární hudby ve školské hudební výchově. In POLEDŇÁK, I., HERDEN, J. *Populární hudba a škola. Sborník příspěvků z konference konané v Praze 10. – 12. května 1999*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2000.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 22. 6. 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.

REISER, M. *Poslech na základní umělecké škole*. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2003.

ROUBÍČKOVÁ, O. *Činnosti navazující na poslech hudby na ZŠ*. Diplomová práce. Praha : Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2005.

SEDLÁK, F. *Didaktika hudební výchovy 2*. Praha : SPN, 1984.

SMOLKA, J. a kol. *Malá encyklopedie hudby*. Praha : Supraphon, 1983.

PINTZKEROVÁ, S. *Claude Debussy – Moře (Ukázka práce s poslechovou skladbou)* – referát vycházející ze závěrů diplomové práce [online]. Masarykova univerzita v Brně – Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, 2004 [cit. 20. 5. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://www.ped.muni.cz/wmus/souteze/veda/janacek/html/pintzkerova/Pintzkerova.html>>.

ŠTÍBROVÁ, I., BRABEC, J. *Hudební výchova pro 8. ročník*. Úvaly : Jinan, 1994.

VÁŇOVÁ, H., SKOPAL, J. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice*. Praha : Karolinum, 2007.

Zpráva o vývoji českého regionálního školství od listopadu 1989 [PDF]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [cit. 22. 6. 2011]. Dostupné na WWW:

<www.msmt.cz/file/8254_1_1/>.

ZUBÍČKOVÁ, P. Rámcový vzdělávací program v hudební výchově na 2. stupni základních škol. In BĚLOHLÁVKOVÁ, P., PECHÁČEK, S. *Kontexty hudební pedagogiky II. Sborník příspěvků z konference konané 28. – 29. března 2007 v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007.

PŘÍLOHA 1 – DOTAZNÍK

Vážení a milí učitelé hudby,

chtěla bych vás poprosit o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká **poslechu hudby** ve vašich hodinách HV. Jeho vyplnění vám nezabere déle než 5 minut. Jsem studentka 4. ročníku Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kde studuji obory anglický jazyk a hudební výchova. Nyní píši bakalářskou práci na téma *Poslechové aktivity v hodinách hudební výchovy*. Záměrem mého dotazníku je zjistit, jestli zařazujete poslech do vašich hodin, jakým způsobem s ním pracujete, co s žáky posloucháte a jestli poslech provází nějaké další aktivity. Za vyplnění dotazníku předem děkuji, velmi mi to pomůže.

1. Název školy, město:

.....

2. V jakých třídách vyučujete HV?

- 6. třída (prima)
- 7. třída (sekunda)
- 8. třída (tercie)
- 9. třída (kvarta)

3. Zařazujete do svých hodin poslech?

- ano
- ne

4. Pokud ano, hudbu k poslechu:

vybíráte sami (s ohledem na probíranou látku, věk žáků)

vybíráte podle učebnic HV

pokud ano, prosím napište, jaké učebnice používáte:

.....

si žáci vybírají sami (hudba, kterou poslouchají žáci ve svém volném čase, ukázky k referátům apod.)

5. Jaký druh hudby s žáky nejčastěji posloucháte?

vážnou hudbu

pop, rock, R'n'B, hip hop, metal, punk, trance, techno apod.

další žánry:

.....

6. Zařazujte před začátkem poslechu do hodiny nějaké další aktivity, které s poslechem souvisejí? Pokud ano, vyberte jaké:

přiblížení historického období, kdy skladba vznikla, něco o autorovi, interpretech

referáty žáků, vztahující se k poslouchané ukázce

navození atmosféry pro poslech dalšími aktivitami, které se tematicky vztahují k poslouchané skladbě (např. otázky typu: “Představte si...”, “Co si myslíte o...?” apod.; práce se základní melodií skladby, kterou se chystáte poslouchat: zahrání nebo zpěv melodie, práce s rytmem; pohádka či příběh; hry; pracovní listy)

další aktivity:

.....

7. Během poslechu:

- žáci pouze poslouchají ukázkou
- žáci mají za úkol se během poslechu soustředit na konkrétní problém (např. tempo skladby, výšku tónů, dynamiku, hudební nástroje, které hrají apod.)
- žáci mají přemýšlet o tom, jakou má skladba náladu, co asi vyjadřuje, o mimohudebním obsahu skladby, o poselství autora hudby
- žáci spojují poslech hudby s pohybem (např. tanec, vyjádření hudby tělem, pohybem v prostoru, hra na tělo, znázornění průběhu melodie skladby pomocí např. šátků, stuh)
- žáci spojují poslech hudby s výtvarnou činností (např. kreslí nebo malují obrázek, který vyjadřuje děj skladby, náladu skladby; znázorňují průběh poslouchané ukázky křivkou, vlnovkou, kolečky)
- žáci spojují poslech hudby s dramatickou činností (např. ztvární děj scénkou, při poslechu vyjadřují své dojmy výrazem v obličeji, celým tělem)
- žáci spojují poslech hudby s literaturou (např. poslech zhudebněného literárního díla, básně, příběhu, pohádky, které bylo inspirací pro napsání hudby; čtení doprovázené hudbou)
- další aktivity, které děláte s žáky během poslechu

.....

8. Zařazujete po poslechu nějaké další aktivity? Pokud ano, napište prosím, jaké?

.....

PŘÍLOHA 2 – GRAFY

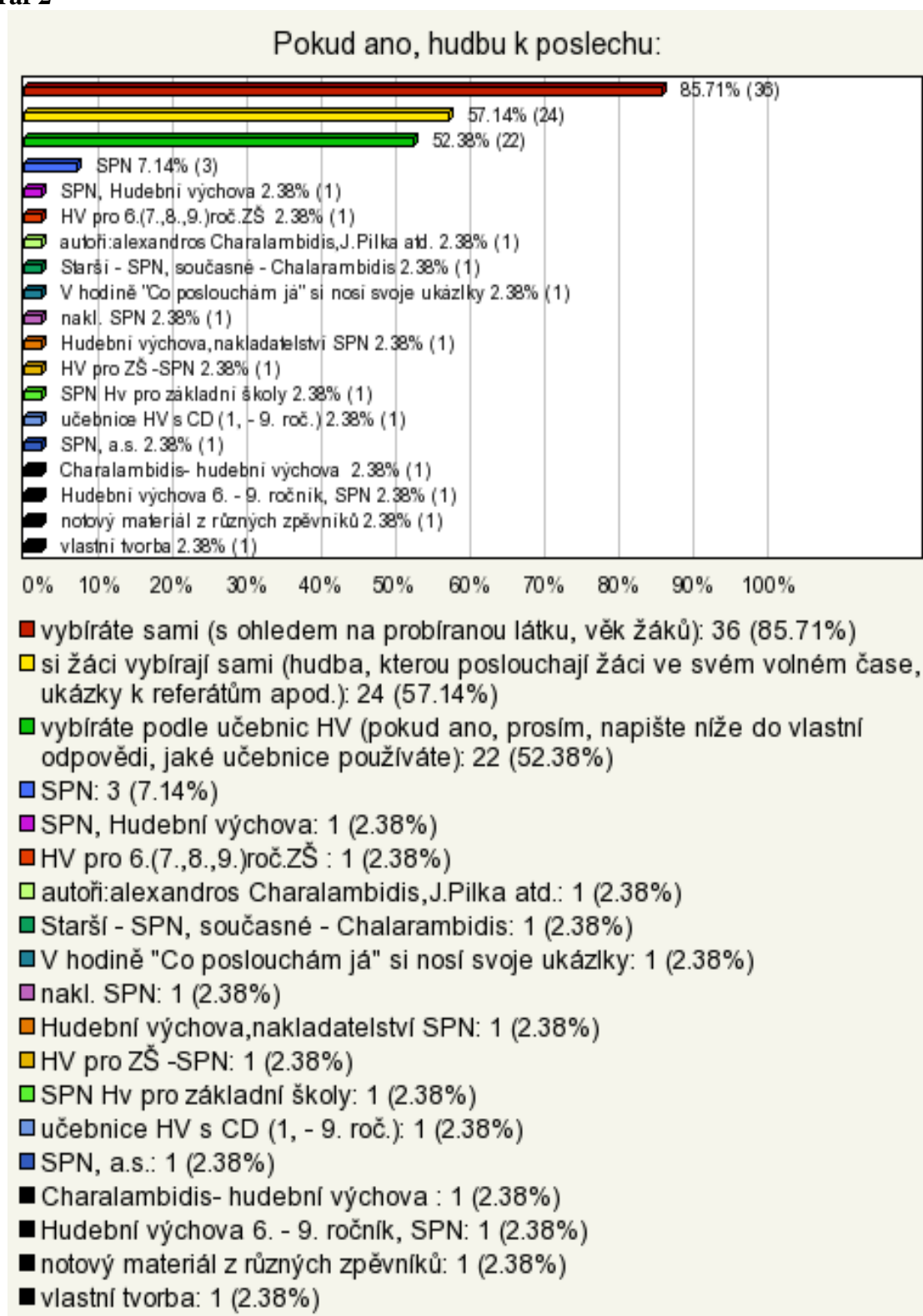
graf 1¹

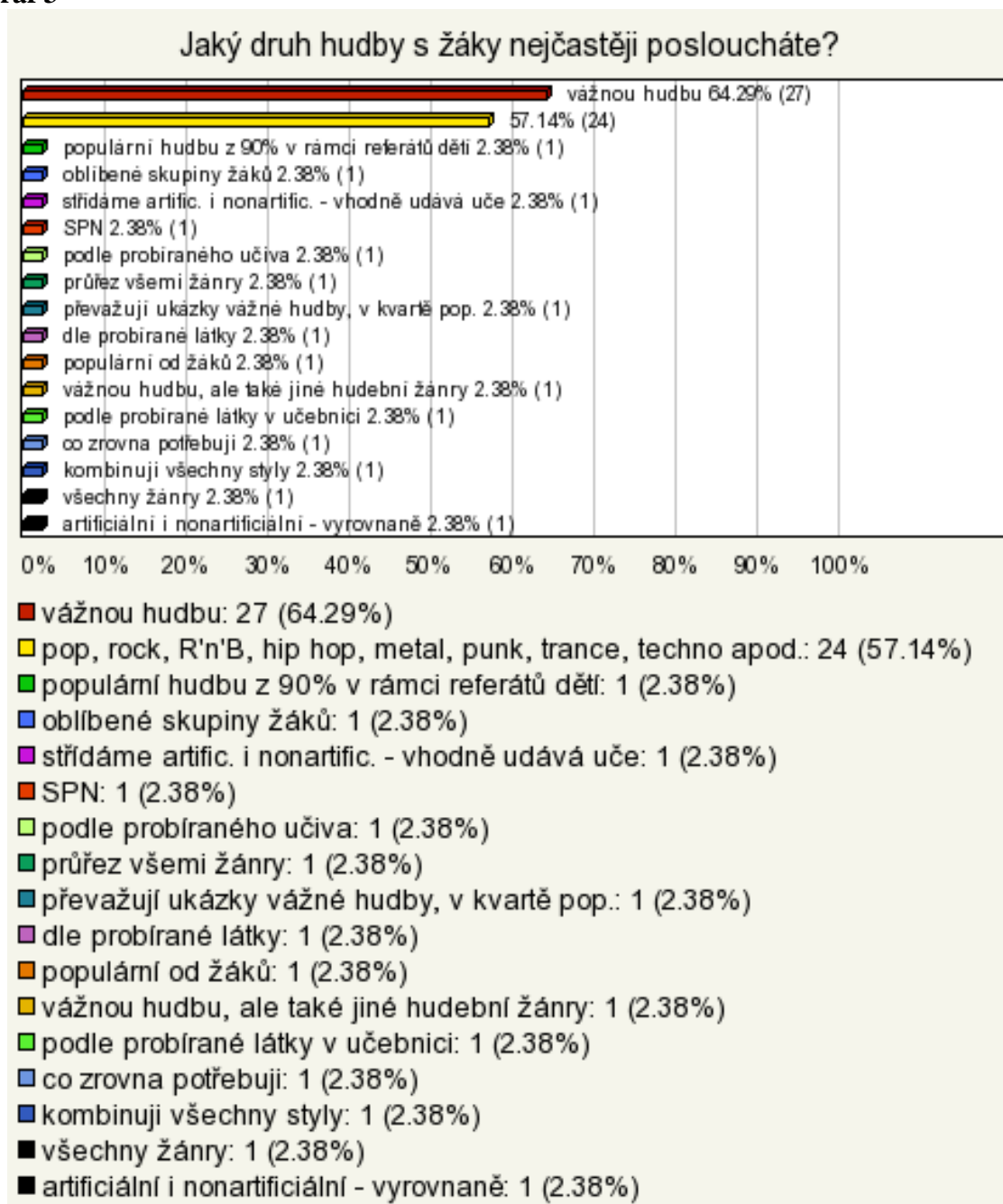
¹ Dotazník pro učitele hudební výchovy (výsledky průzkumu) [online]. Elektronický dotazník, 2010 [cit. 14. 3. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://dotaznik-pro-ucitele-hudebni-vychovy.vyplnto.cz>>.

graf 2²

²Dotazník pro učitele hudební výchovy (výsledky průzkumu) [online]. Elektronický dotazník, 2010 [cit. 14. 3. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://dotaznik-pro-ucitele-hudebni-vychovy.vyplnto.cz>>.

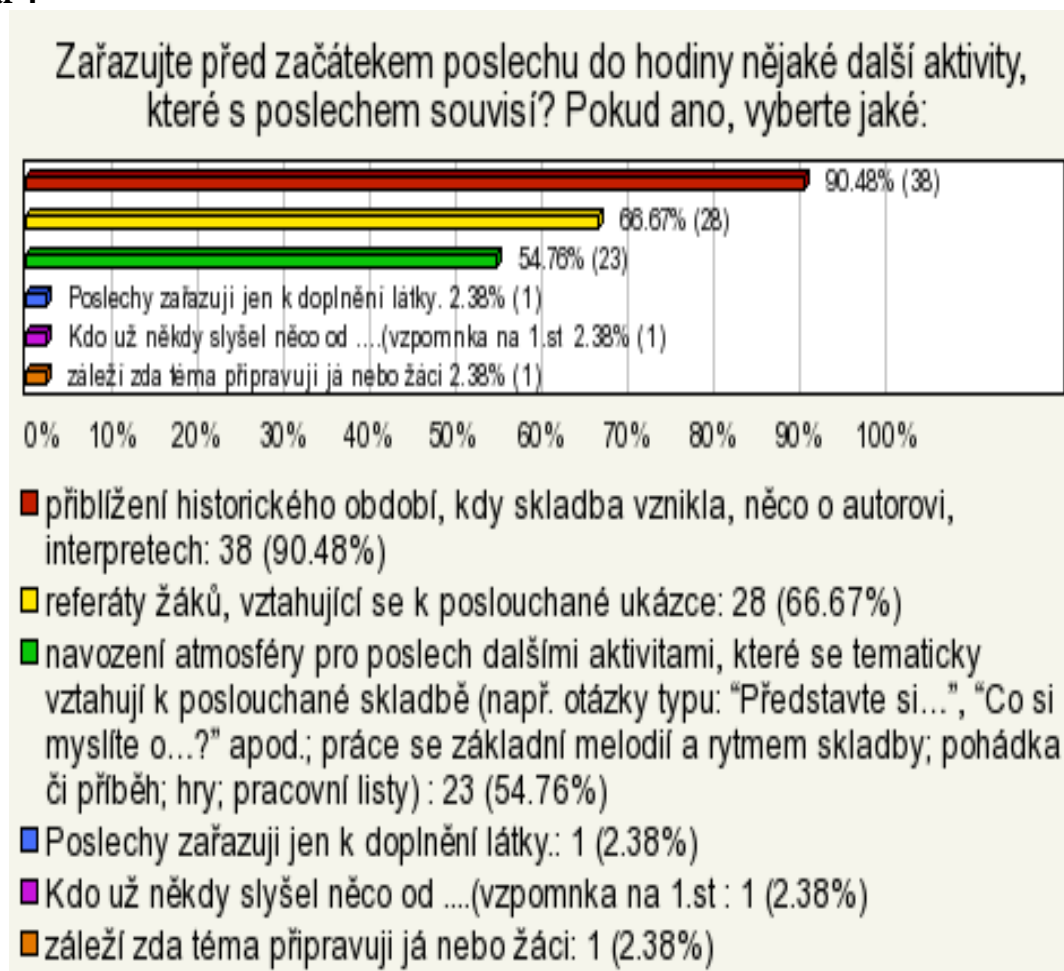
graf 3³

³Dotazník pro učitele hudební výchovy (výsledky průzkumu) [online]. Elektronický dotazník, 2010 [cit. 14. 3. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://dotaznik-pro-ucitele-hudebni-vychovy.vyplnto.cz>>.

graf 4⁴

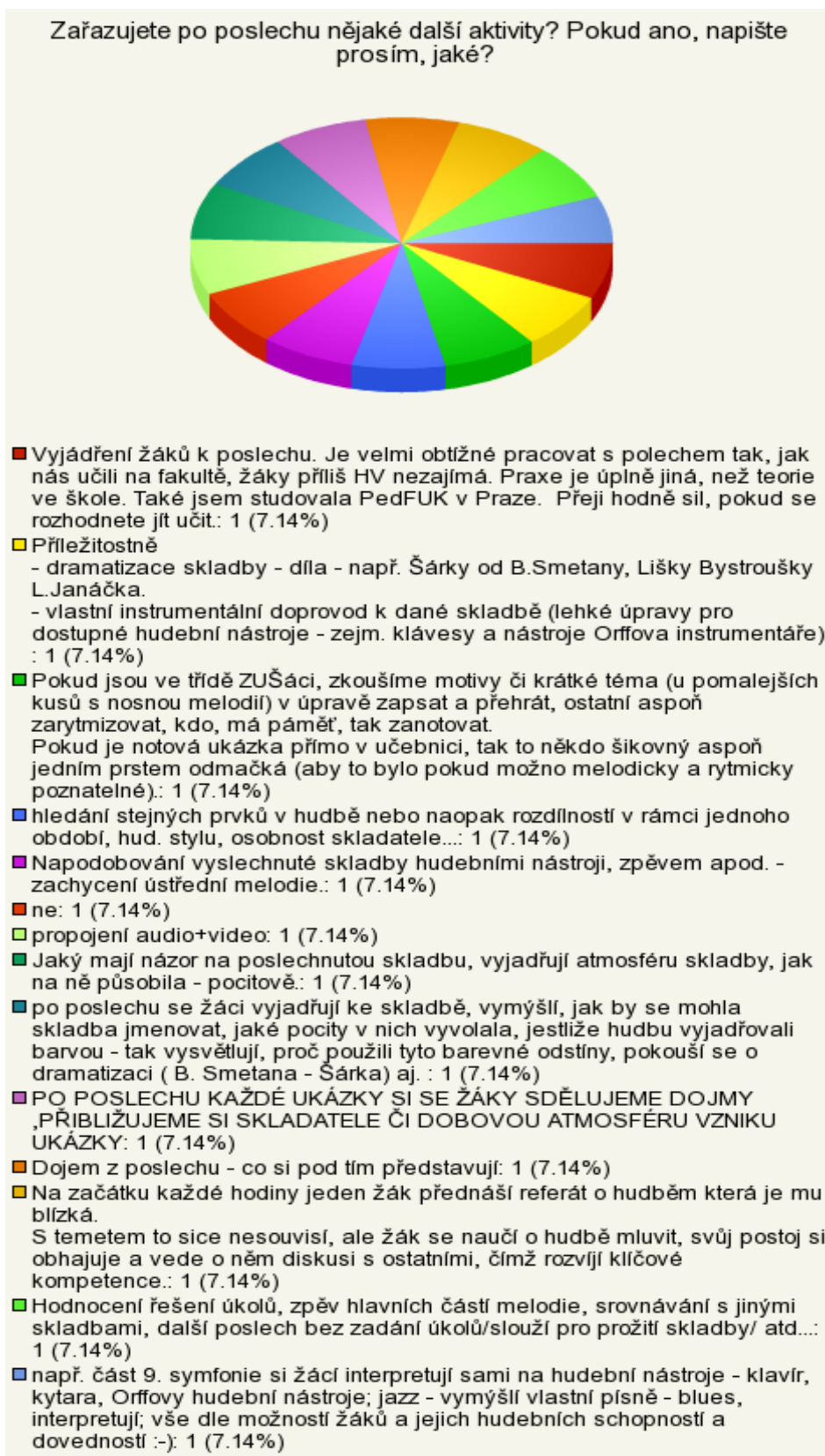
⁴Dotazník pro učitele hudební výchovy (výsledky průzkumu) [online]. Elektronický dotazník, 2010 [cit. 14. 3. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://dotaznik-pro-ucitele-hudebni-vychovy.vyplnto.cz>>.

graf 5⁵

⁵ Dotazník pro učitele hudební výchovy (výsledky průzkumu) [online]. Elektronický dotazník, 2010 [cit. 14. 3. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://dotaznik-pro-ucitele-hudebni-vychovy.vyplnto.cz>>.

graf 6⁶

⁶Dotazník pro učitele hudební výchovy (výsledky průzkumu) [online]. Elektronický dotazník, 2010 [cit. 14. 3. 2011]. Dostupné na WWW:<<http://dotaznik-pro-ucitele-hudebni-vychovy.vyplnto.cz>>.